

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV POLITOLOGIE

Magisterské studium
2002-2009

Filip Brož

**Komparace současných španělských nacionalismů: nebezpečný separatismus nebo
ideál evropského regionalismu?**

**Comparison of contemporary Spanish nationalisms: dangerous separatism or pattern
of European regionalism?**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2009

Vedoucí práce: PhDr. Radek Buben

P r o h l a š u j i ,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracoval zcela samostatně a uvádím v ní všechny použité prameny a literaturu.

Obsah	strana
Úvod	3
Část I – předfrancovská éra	5
1) Kořeny španělského regionalismu	5
2) Jazyk jako klíč?	8
3) Kořeny katalánského nacionalismu	11
4) Kořeny baskického nacionalismu	14
5) Kořeny galícijského nacionalismu	17
6) Spolupráce periferních nacionalismů	21
Část II – přechod do nové doby	24
1) K některým aspektům současné španělské ústavy	24
2) Budování tzv. státu autonomií	27
3) Vztah jazyka a nacionalismu	29
4) K některým ekonomickým aspektům a vlivu EU	33
Část III – vývoj nacionalismů v pofrancovské éře ze stranického a vnitro-regionálního hlediska	39
1) Katalánsko	41
2) Baskicko	45
3) Fenomén ETA a radikální baskický nacionalismus	48
4) Galície	52
5) Souhrnný pohled na soudobou problematiku španělských regionálních stran a stranických systémů	55
Závěr	58
Seznam literatury	63
Resumé / Abstract	66

Úvod

Pro generace španělských intelektuálů, spisovatelů a politiků představovalo Španělsko problém. Mnozí dokonce pochybovali zda se vůbec dá hovořit o národu, byť Španělsko jako národ existuje již od příchodu Vizigótů do římské provincie Hispánie v pátém a šestém století. Nicméně, sám J.M. Aznar přiznal, v době kdy byl španělským premiérem, že Španělé trpí pocitem méněcennosti vůči regionálním nacionalismům¹. Objevily se proto nové terminologické pokusy, jež Španělsko nazývaly „národem národů“, „národem národů a regionů“ nebo „post-národním státem“, přičemž pro Basky, Katalánce a Galícijsce, v této práci uváděné jako tzv. periferní nacionalismy, se v první řadě jedná pouze o stát národů a regionů. Pocit národní desintegrace a ztráty sociální koheze je tak přítomen od dob demokratického přechodu a vyjadřuje existenciální úzkost, srovnatelnou snad jen s rokem 1898².

V reakci na tuto úzkost, způsobenou primárně multinacionálním charakterem Španělska, tedy přítomností více či méně odbojných národností, jež daly vzniknout více či méně radikálním formám nacionalismu v jednom z nejvíce decentralizovanějších států Evropy, se tato práce pokusí odpovědět na příčiny vzniku a ideologického zabarvení těchto nacionalismů, jejich případných podobností či odlišností, jejich současné síle a možné budoucnosti. Vzhledem k relativní šíři tématu se tedy nebude jednat ani o historicky vyčerpávající popis, ani o teoretickou analýzu nacionalismu či regionalismu či přísně stranicky zaměřenou studii, nýbrž o analýzu těch nejdůležitějších momentů, jež by nám mohly poskytnout odpovědi na výše položené otázky³. Deskriptivní část tak bude pouhým nástrojem normativního hodnocení; otázky kdo, kdy a jak pouhými vodítky pro případnou odpověď na otázku proč.

V první části se tak budu věnovat historickým kořenům španělských periferních nacionalismů. Byť se tato práce chce věnovat především současnému stavu pravdou

¹ Viz Balfour 2007, str. 2

² o důležitosti tohoto data viz níže

³ z tohoto důvodu je úplně vynecháno období Frankovy diktatury, neboť z globálního hlediska nacionalismy téměř neovlivnila, s výjimkou založení organizace ETA. Ta se sice dá pokládat za přímou reakci na panující režim, ovšem, jak se ukáže, nastolení demokracie mělo na její činnost pramalý vliv.

zůstává, že žádný nacionalismus není myslitelný, pokud se neodvolává na svojí historii⁴. Navíc je to právě v minulosti, kde najdeme většinu dodnes platné ideologické zátěže. Stranou nezůstanou ani kulturní aspekty, lépe řečeno jazyková otázka, neboť právě odlišný jazyk je jednou ze základních identitárních studnic především Katalánců a Galícijských, ale nověji i Basků.

Od druhé části se práce přesune do současné doby, jejíž počátek můžeme datovat španělským přechodem k demokracii a přijetím současné ústavy. Pozastavím se tedy nad nacionalistickými aspekty této ústavy, resp. nad ústavními klauzulemi, jež tyto nacionalismy do jisté míry legitimizují a dávají prostor pro vznik tzv. státu autonomií. V následujících částech pak připomenu hlavní rysy budování tohoto státu autonomií, vrátím se zpět k jazykové otázce v nové době a druhou část zakončím úvahou nad současnými faktory, jež mohou nacionalismy ovlivňovat, jmenovitě regionálně podmíněná ekonomická otázka a s ní spojená více než dvacetiletá španělská anabáze v Evropské Unii.

Konečně, třetí část se bude věnovat klasické komparaci soudobých španělských periferních nacionalismů. Jelikož v západních demokraciích je hlavní zbraní při prosazování odlišných vizí politický boj, není překvapivé, že tato část bude mít veskrze podobu komparace stran a stranických systémů tří studovaných regionů.

⁴ Je to známá legitimizační funkce dějin neboť národy a nacionalismus jsou v 19. století novinkou, musí se odvolávat na svůj starobylý původ, jenž jim dodá politické legitimacy. Občas se bude jednat o autentické fenomény minulosti, většinou ovšem půjde o výmysly, jedná se o vynalezení tradice, o tzv. zakládací mýtus, neboť každý nacionalismus musí aspirovat na budoucí obnovení toho, co měl kdysi ztratit, tedy že „není nacionalismu bez reálné či vymyšlené ztráty“ (de la Granja Sainz 1995, str. 49-52).

Část I – předfrancovská éra

V úvodu jsem uvedl, že nacionalismus nemůže bez historie existovat. Navíc, jak uvidíme, není možné aplikovat žádný teoretický model na Španělsko jako celek a nejt cestou historické a kulturní komparace tří přítomných nacionalismů. Přesto se v následujících řádcích skrývá jedno riziko, a sice směšování pojmů, neboť dějiny i současnost Španělska jsou v první řadě dějinami a současností regionalismu. Je zde tedy položeno jedno ze základních východisek této práce, a sice, že regionalismus a nacionalismus, regionální vědomí a národní vědomí jsou v našem případě neoddelitelné fenomény, jak s ohledem na minulost, tak v přítomné době. Jinak řečeno, to co předcházelo katalánskému, baskickému a galicijskému nacionalismu, tedy regionalismus 19. století, je taktéž nazýváno „přednacionalismus“ (prenacionalismo), a nelze jej chápat jako ojedinělý fenomén, pochopitelný sám o sobě, nýbrž jako stádium postupného probouzení národního kolektivu, který po staletí dřimal⁵. Chceme-li tedy zkoumat současné španělské nacionalismy, je to možné pouze v historickém a teoretickém rámci, jenž zahrnuje jak právní aspekt teritoriální organizace státu, tak socio-politický aspekt postojů a idejí mužů a žen, jejichž identita je zakořeněna v teritoriálně podmíněných kultuře a dějinách.

Kořeny španělského regionalismu

Španělský regionalismus má velmi staré historické kořeny a k pochopení jeho stále trvajících důležitosti je zapotřebí mít na zřeteli kontext, v rámci kterého se Španělsko stalo unifikovaným státem. Nacházíme zde příklad duálního procesu budování státu na straně jedné a národa na straně druhé. Až do 19. století je jednota Španělska pouze umělým výtvozem a pojetím státu-národa ve weberovském smyslu (monopol fyzického násilí nad určitým územím) přichází pouze pozvolna a sporadicky. Dlouho totiž neexistoval jasný

⁵ viz Molina Aparicio 2005, str. 50

model teritoriálních struktur a jazykové, administrativní, legální a kulturní standardizace mezi regiony⁶.

Do 18. století se datují první pokusy o zformování pravé španělské identity prostřednictvím vytvoření národních kulturních institucí a vládních plánů na národní úrovni. A první reálná manifestace občanského patriotismu je pak spojená s Napoleonskou invazí v roce 1808, byť výsledkem dobrovolného spojení regionálních sil vyústilo v značně centralizovanou Cádizskou ústavu z roku 1812⁷.

Konstrukce centralizovaného státu je tak spíše nežli výsledkem politického nacionalismu graduální adaptací na evoluci státní mašinérie. Regiony vždy reprezentovaly nejautentičtější sociální realitu ve Španělsku, která předcházela jakékoli konstrukci národní identity. Španělský nacionalismus byl tak vždy velmi slabý coby hnací síla sociální koheze.

Není to ovšem pouze slabost celonárodního nacionalismu, která vysvětluje sílu regionalismu, ale slabost státu jako takového, finančně chudého a administrativně neúčinného, dajíce v této podobě vzniku faktoru mnohem důležitějšího pro utužení regionální nacionalismu během 19. a 20. století: po vzoru většiny evropských států sousedících se Středozezemním mořem, dochází i ve Španělsku k převzetí státních funkcí místními oligarchy, tzv. caciques, kteří mohou být srovnáni s italskými mafiány a jejichž role byla zprostředkovávat dialog mezi centrem a periferií⁸. S postupující industrializací dochází k úpadku role těchto mediátorů, na druhou stranu má Madrid čím dál tím větší problém diktovat svojí vůli bohatým průmyslovým regionům, kterými se díky koncentraci průmyslového rozvoje stávají především Katalánsko a Baskicko. Zůstane-li tedy Madrid nadále politickým centrem, ekonomická hegemonie se posune do Barcelony a Bilbao, kde zůstane skoro až do konce 20. století.

Na globálnější rovině můžeme hovořit o čistě ideologickém soupeření dvou navzájem se popírajících tezí, týkajících se teritoriální organizace státu. Jedni tvrdí, že nejúčinnější organizace pro španělský stát je taková, která spočívá na centrální a centralizující vládě, která je taktéž uniformní a egalitářská. Tato centrální organizace je racionálně osvětlena v teorii i praxi tím, že je nezbytná pro národní jednotu a tedy i španělskou integritu. Druzí naopak tvrdí, že vzhledem ke kulturním, historickým, ale i ekonomickým odlišnostem španělských regionů, je nejlepším druhem teritoriální

⁶ viz Dudek c2005, str. 33

⁷ tamtéž, str. 34

⁸ Viz Heywood 1995, str. 15

organizace taková, která se zakládá na co největší decentralizaci a na autonomii a samosprávě jednotlivých regionů. Proti jednotě-integritě se tak staví myšlenka svobody a práva národů na sebeurčení.

Tyto dvě soupeřící ideologie nás provázejí skrze španělské dějiny posledních dvou století a jejich snad až příliš časté střídání coby oficiálních státních ideologií tvoří jeden z klíčů k pochopení současného stavu, kdy existuje mnoho různých návrhů jak národnostní a regionální problematiku řešit. Můžeme říct, že všeobecně převažovala politika asimilace, přičemž se objevily krátká období, během nichž se porůznu zkoušela tzv. politika „jednoty v rozmanitosti“⁹. První z nich je vyhlášení španělské republiky v roce 1873, jež s sebou přináší projekt federální ústavy pro 17 španělských států, která by jim zajišťovala plnou autonomii i omezenou suverenitu. Ovšem republika nebude mít dlouhého trvání, v roce 1874 je na trůn znovu dosazena bourbonská dynastie, která opět zavádí centralismus, který přeci jen postupně povolí (viz níže Mancomunitat de Catalunya). A hlavní zkušenost s decentralizací přináší až Druhá republika od roku 1931, zkušenost, jež je přítomná v myslích Španělů dodnes a jejíž určité body jsou ostatně vyjádřené i v ústavě současné. Ta přiznávala regionální autonomii pouze Katalánsku, Baskicku a Galícii, jednalo se tedy o tzv. selektivní federalismus nebo „ucelený stát“ (estado integral, integrated state), tedy o jakýsi kompromis mezi katalánskými a baskickými nacionalistickými požadavky na jedné straně, a ideálů unitárního státu na straně druhé. Sice se tedy nejednalo o uznání historických nároků zmíněných regionů, přesto to byl legální předpoklad pro udělení privilegovaného postavení těmto regionům po Frankově smrti¹⁰.

Toliko k těmto dvěma soupeřícím ideologiím, přesto ještě jedna poznámka: budeme-li zkoumat kořeny španělského regionalismu a s ním spojeného nacionalismu, tedy léta 1812-1939¹¹, uvědomíme si, že se tyto tendence objevují pouze u čtyřech z patnácti historických regionů: Katalánsko, Baskicko spolu s Navarrou a v mnohem menší míře Galicie. Proč dochází k regionálnímu povědomí pouze v těchto regionech je důležitou otázkou, neboť se odvolává na ty historické faktory, které měly, ale pořád mají pozitivní vliv na regionalismus. Chce to tedy zjistit co mají tyto regiony společného co by mohlo empiricky osvětlit otázku determinujících podmínek nacionalismu.

⁹ viz Lopéz-Aranguren 1983, str. 48-50

¹⁰ viz Dudek c2005, str. 36

¹¹ viz Lopéz-Aranguren 1983, str. 96-100, jedná se tedy o období po nastolení Cádizské ústavy po pád Druhé republiky a nástup Francova režimu. Pokud se hodnotí vzestup španělských periferních nacionalismů, jedná se o období, k němuž se přiklání většina autorů.

Jazyk jako klíč?

Katalánsko, Galicie a Baskicko mají především vlastní jazyk, který má navíc u dvou prvně zmíněných velkou literární tradici a dorozumí se jim většina jejich obyvatel¹². Důležitost jazykové otázky je zřejmá, máme-li na mysli konstantu všech hnutí stavicích na odlišnostech a snažících se připoutat své členy: každá pospolitost se snaží lákat a udržet své členy pomocí určitých společně sdílených hodnot a zvyků, snaží se vybudovat společnou identitu. Nicméně, toto tvrzení je platné i opačně: každý jednotlivec se identifikuje s určitou pospolitostí, cítí-li se s ní určitým způsobem spjat, kvituje-li hodnoty na kterých daná pospolitost stojí a které jsou odlišné od ostatních pospolitostí. Pro každou menšinu je pak nejdůležitějším nástrojem při tvorbě vlastní identity společně sdílený jazyk (z tohoto důvodu se etnickým a národnostním menšinám vždy lépe daří udržovat loajalitu svých členů a prosazovat svá specifická práva na národní úrovni, oproti kulturním, náboženským a jiným menšinám, které odlišným jazykem nedisponují). Nepřekvapí proto, že nacionalismus je nejsilnější tam, kde vedle sebe koexistují dva oficiální jazyky (tedy např. Baskicko, Katalánsko a Galicie) oproti oblastem, kde sice existuje silná regionální identita a které mají historicky danou větší míru autonomie, ale které používají jazyk centra (případ Andalusie). Je proto nutné zaměřit se na jazykovou otázku, jak z historického pohledu, tak z pohledu současnosti.

Příchod Římanů na iberský poloostrov znamenal zavedení latiny jako jediného jazyka celé oblasti a vymizení všech ostatních, až na výjimku baskičtiny, starobylého jazyka nejasného původu, ovšem každopádně staršího původu, nežli jsou jazyky indoevropské. Odchod Římanů a příchod Arabů na jih pak předznamenává konec užívání klasické formy latiny, jakožto logický předpoklad, že tzv. neolatina, tedy nově formovaný jazyk na latinském základě vznikne na severu. K tomu také dochází, postupně se formují kastilština, katalánština, galicijština (jejíž vliv zasáhne i Portugalsko, to ale získá

¹² Jazyk, spolu s náboženstvím, etnickou příslušností, místními zákony či zvyky, dějinami, uměním a folklórem tvoří součást tzv. historického nebo klasického regionalismu, který stojí v opozici vůči socio-ekonomickému regionalismu a ve Španělsku je výrazně dominantní. Pokud jsou tyto odlišnosti spatřovány jako politicky signifikantní pouta, je touha po vlastní, politicky oddělené identitě skoro nevyhnutelná – je to počátek nacionalismu. Viz Lopéz-Aranguren 1983, str. 34-42

nezávislost a na základě galícijské vznikne novodobá portugalština), leonská asturština a aragonština, přičemž pouze první tři zmiňované jazyky přežijí v ucelené formě až do dneška. Dominance kastilštiny, které se postupně bude říkat zjednodušeně španělština nebylo zřejmé od úplného počátku, k získání výsadního postavení dochází na základě objevení Ameriky a úpadku váhy středomořského regionu, což se negativně projeví na užívání katalánštiny¹³.

K formování jazykového nacionalismu, resp. nacionalismu s úzkou vazbou na jazykové specifčnosti, dochází během celého 19. století, kdy se i Španělsko zapojuje do celoevropského romantického proudu znovu objevování a znovuzavádění tradičních jazyků a kultur. V Katalánsku dokonce dochází k autentické literární renesanci¹⁴ (tzv. Renaixença) a k jazykové odlišnosti se přidává fakt, že celý region prochází úspěšnou a dynamickou industrializací, v porovnání s relativně zaostalým zbytkem Španělska.

Nacionalismus v Baskicku se naopak staví proti liberálnímu státu, zasazuje se za obranu tradiční společnosti s baskickou identitou, do které samozřejmě spadá i jazyk. Problémem ovšem je, že tímto jazykem v té době mluví pouze menšina obyvatel, hlavně zemědělců. Proto je paradoxně v industrializaci spatřována hrozba, paradoxně proto, že Baskicko je vedle Katalánska druhým nejrozvinutějším regionem v oblasti průmyslu. A konečně, Galicie zažívá podobný rozkvět jazykového nacionalismu, jehož politická síla ovšem zůstane omezena vzhledem k relativní zaostalosti a chudobě celého regionu, což bude redukovat nacionalistické hnutí na pouhou skupinu intelektuálů.

Všechny tyto jazykové nacionalismy byly potlačeny Francovým režimem, který usiloval o co největší centralizaci. Tato centralizace měla za cíl větší státní efektivitu, menší štěpení a neposlušnost. V případě Franca se sice jednalo o zavrženíhodnou ideologii, potlačování legitimních národnostních práv bylo zřejmé, to ovšem neznamená, že volání po jednotném jazyku a tedy jazykové asimilaci nemá ve Španělsku dlouhou historii a nenacházíme jej i u takových liberálů jakými jsou J.S. Mill a nověji Linz, který v minimální homogenizaci Španělska vidí možnost zlepšení interní sociální mobility¹⁵. Podobné hlasy se ozývají např. i u španělských konzervativců, pro které bude jednotný jazyk garantovat rovnost příležitostí a nebude se moci jednat o diskriminaci, neboť ústava stejně předpokládá nutnost znalosti kastilštiny.

¹³ viz Guereña 2006, str. 239-240

¹⁴ tamtéž, str. 241

¹⁵ viz Lluh 2006, str. 43

Ovšem jazyková otázka není jediným specifickým prvkem tří zkoumaných regionů. Krom Galície měly navíc všechny tyto regiony zkušenost s autonomií a samosprávou, která např. u Baskicka trvala až do roku 1839 (regiony jako Valencie, Aragón a Baleárské ostrovy taktéž okusily výhody, jež naskýtá autonomie, ale především kvůli ekonomickým faktorům se dostaly do kastilského područí mnohem dříve). A konečně hrají roli výše zmíněné ekonomické rozdíly, resp. bohatství Katalánska a Baskicka v porovnání se zbytkem Španělska¹⁶. Regionalismus je tak kombinací všech těchto faktorů, kdy dva výše jmenované regiony spatřovaly v Madridu pouhou brzdu svého rozvoje, navíc věděly, že již disponují schopnostmi a materiálními prostředky k osamostatnění se, a konečně, historické, kulturní a lingvistické důvody legitimizovaly jejich právo na autonomní vládu.

Proč se ovšem zmiňovat o tak dávné minulosti? Je to právě s ohledem na fakt, že právě ona tradice regionalismu nám pomáhá chápat současné aspirace Katalánska a Baskicka, aspirace, které jsou navíc akcentovány staletými frustrací, kdy Madrid odmítal vyslyšet veskrze legitimní nároky. Pomáhá nám to také pochopit proč je relevantní galícijský nacionalismus ranějšího data (dřívější neexistence pevné ekonomické báze, stejně jako absence zkušeností s autonomní vládou) a křehčí povahy. I Linz si všímá podstatného vlivu minulosti na současné periferní nacionalismy, když píše, že Španělsko je dnes státem pro všechny Španěly, národním státem pro velkou část z nich, a pouze státem, ovšem nikoli národem pro značné menšiny. Vysvětlení máme hledat ve faktu, že španělský stát byl založen dříve než vzplanuly nacionalismy, jenž spadají spíše do období státních krizí, ideologických konfliktů, ztráty kolonií, ekonomickému zaostávání a nerovnému rozvoji¹⁷. Připomeňme si tedy nejdůležitější aspekty tohoto nacionalistického vzplanutí.

¹⁶ výše jsme ovšem viděli, že socio-ekonomický regionalismus není tím klíčem k pochopení zrodu nacionalismů v minulosti. Ekonomická otázka tak zajisté hrála jistou úlohu, je zde proto i zmiňována, ovšem jedná se spíše o fenomén současnosti, vzniklý po druhé světové válce, jejíž konec předznamenal znovuobjevený zájem o egalitářství a rovnost příležitostí jakožto dvě významné sociální hodnoty (Lopéz-Aranguren 1983, str. 39). To, jakou mohla sehrát úlohu ekonomická otázka, popř. jakou nadále sehrává je rozebíráno v druhé části.

¹⁷ viz Lopéz-Aranguren 1983, str. 19-20

Kořeny katalánského nacionalismu

Prvním vybraným regionem je tedy Katalánsko, které doajista dokázalo prosadit nejvíce ze svých nacionalistických požadavků a vzhledem ke své historii, ekonomické síle, rozvinuté kultuře a geografickému poloze je pro španělský stát zásadní. Postavení Katalánska ve Španělsku, její výjimečnost spolu s nezbytností jejího setrvání v rámci jednotného státu spolu s ostatními regiony, vyjádřil nejlépe Felipe Gonzalez: „Se puede gobernar España contra Cataluña durante un tiempo corto. Sin Cataluña, durante un cierto tiempo. Se puede gobernar siempre con Cataluña¹⁸“.

Katalánský nacionalismus je ve Španělsku pravděpodobně nejstarší, je podložen dlouhou historií nezávislosti či určitých forem autonomie, byl a je až do dnešního dne nejučinnější v celé zemi co se dosahování nastolených cílů týká, byť nikdy nedal podnět k vzniku teroristické organizace, jako v případě Baskicka, byť zde ani dokonce separatisté nikdy nehráli podstatnější úlohu.

I Katalánci mají své 11. září, datum, který navždy bude znamenat předěl v jejich dějinách, konkrétně v roce 1714, jenž znamená pád Barcelony, spolu s Mallorcou posledního domácího bojovníka ve válce o španělské dědictví. Tímto pádem, přesně o dva roky později, přijde Katalánsko o své politické výsady, které ji v rámci Španělska zajišťovaly postavení srovnatelné s federativním uspořádáním¹⁹. Později, v roce 1980, navrhne znovu obnovený katalánský parlament ve svém prvním zákoně toto datum jako katalánský národní svátek. Ostatně novelizovaný Statut autonomie z roku 2006 dokonce tento den považuje za jeden z národních symbolů Katalánska, vedle katalánské hymny a vlajky²⁰.

Toliko tedy k dávným počátkům katalánského nacionalismu. Ovšem jeho pokračování po celé 19. století je charakterizováno jistou velmi specifickou rétorikou, která lze přes veškeré různorodé názorové proudy shrnout do několika vět: ne, že by neexistovalo historicky odůvodnitelné volání po nezávislosti, ne, že by toto volání nebylo

¹⁸ „Je možné pouze po krátkou dobu vládnout Španělsku proti Katalánsku. Určitý čas jde vládnout i bez Katalánska. Ale vždy jde vládnout spolu s Katalánskem“ – převzato z Casassas Ymbert (ed) 2006, str. 21

¹⁹ viz Anguera 2006, str. 15

²⁰ Text Statutu viz <http://www.gencat.net/generalitat/cas/estatut/index.htm> - konkrétně články 8.1 a 8.3

zosobněno politicky a konečně, ne, že by významná část katalánského obyvatelstva emocionálně a ideologicky takovéto aspirace nepodporovala, nicméně to jediné, co doopravdy separatistické tendence brzdilo, to, co nabádalo katalánské politiky k zachování loajality vůči Madridu, mělo pouhopouhý ekonomický ráz, byl to strach z následků způsobených ztrátou španělského trhu²¹. Tento primát ekonomie nad identitou byl základním rysem tohoto bohatého regionu do dnešní doby, je proto logické se ptát, jaká budoucnost Katalánsko čeká v době, kdy společný trh a Evropa regionů pomalu odstraňují omezení způsobená státními hranicemi?

Vrátíme-li se zpět do minulosti, ještě jednu poznámku musíme uvést, a sice, že katalánský nacionalismus má i jiné opěrné body, nežli pouhou historickou zkušenost s nezávislostí či autonomií, která ho odlišuje od baskického či galicijského nacionalismu. Nejedná se tedy o jazyk, o kterém bylo pojednáno výše, a který je samozřejmě nejdůležitější složkou každého nacionalismu, ale v tomto případě je společným jmenovatelem všech tří regionů. Jedná se o konstrukci národních symbolů, jenž dokázaly přetrvat až do dnešní doby. Ostatně jedním z těchto symbolů je uvedený národní svátek 11. září. Ale nejen tento symbol hraje důležitou roli v životě Katalánců. K němu lze přiřadit ještě tři další symboly, jenž jsou zdrojem katalánské identity: la senera, Els Segadors a la sardana²². La senera je název pro bývalou vlajku Aragonské koruny a dnes se používá jako oficiální vlajka autonomních oblastí Aragónie, Katalánska, Valencie a Baleárských ostrovů. Els Segadors je pak katalánskou oficiální hymnou²³, která pochází z konce 19. století a má explicitně nacionalistický ráz, což nezabránilo jejímu schválení v roce 1993 a jejímu začlenění do třetího statutu autonomie v roce 2006²⁴. A konečně, la sardana je název pro typický katalánský tanec, neznámého původu, sahajícímu až k předrománskému období.

Posledním rysem katalánského nacionalismu v minulosti, který nezůstal bez vlivu na přítomnost, je velmi rychle obnovená politická aktivita Katalánců²⁵, spadající do přelomu 19. a 20. století, což mu dalo jistý náskok v porovnání s Baskickem a hlavně Galícií. Od regionalistických stran, které již od poloviny 19. století požadovaly zřízení samostatného správního úřadu pro Katalánsko a které vyhrály oblastní volby v roce 1911, byl již jen krok k ustanovení roku 1914 opravdové regionální vlády s četnými

²¹ viz Anguera 2006, str. 18

²² Viz Anguera 2006, str. 32-3

²³ text hymny a doplňující informace viz <http://www.gencat.net/catalunya/cat/simbols.htm#seccio2>

²⁴ Text Statutu viz <http://www.gencat.net/generalitat/cas/estatut/index.htm> - konkrétně článek 8.1 a 8.4

²⁵ viz Anguera 2006, str. 34-40

pravomocemi, známé jako Mancomunitat de Catalunya. I přes její krátký život vykazala značnou aktivitu a hlavně občanům ukázala výhody spojené se teritoriálně pojatou správou, což se projevilo v zvýšení autonomistických tendencí u značné části společnosti.

Tyto tendence pak logicky vyústily na počátku Druhé republiky v katalánský požadavek na plnou autonomii, stvrzený San Sebastianským paktem, jenž Katalánsku doopravdy umožnil přijmout první tzv. Statut autonomie, čímž dal tento region i podnět Baskicku a Galícii k žádání téhož²⁶. Shrnutí kořeny katalánského nacionalismu tedy znamená zdůraznit dvě věci: pragmatičnost a relativní absence ideologie u tohoto nacionalismu. Pragmatičnost proto, že si Katalánci stanovovali pouze dosažitelné cíle a ve svazku se Španělskem spatřovali více pozitiv nežli negativ. A co se relativní absence ideologie týká, ne že by neexistovala, je známá pod názvem „katalanismus“ (catalanismo), ale katalánský nacionalismus vždy byl a je spíše politický, neboť jejich dějiny, hlavně na rozdíl od Galície, jsou bezesporu dějinami národa, ten se tím pádem již nemusel tvořit, konstruovat.

²⁶ viz Hernández Lafuente 1980, 40-42

Kořeny baskického nacionalismu

„Nosotros odiamos a Espana con toda nuestra alma, mientras tenga oprimida a nuestra Patria con las cadenas de esta vitanda esclavitud²⁷“. Takto silnými slovy vyjádřil svůj postoj k Španělsku Sabino Arana, zakladatel Baskické národní strany (PNV) a duchovní otec baskického nacionalismu, již více než před jedním stoletím, přesto je zde tato citace uváděna pro vyjádření specifčnosti baskického národního hnutí i v dnešní době: nejenže se i dnes Baskicko vyznačuje největší mírou radikality v nacionalistických otázkách, ale tato radikalita je i podpořena existencí teroristické organizace ETA, která využívá násilí k prosazení svých cílů (tato podpora je myšlena již formou pouhé existence této organizace, nikoli schvalováním její činnosti většinou baskického obyvatelstva).

Chceme-li tedy pochopit vývoj baskického nacionalismu po přijetí španělské ústavy v roce 1979, je potřeba na chvíli zastavit v minulosti, konkrétně u S. Arany, neboť u něj vše vzniká a přestože jsou jeho ideje dnes přežité, svým akcentem na celkovou odlišnost baskického národa jistě ovlivňuje mnohé nacionalisty dodnes. Jako jeden z mála zástupců nacionalisticky laděných příslušníků španělských menšin té doby nepopírá, že by Španělsko bylo národem, dokonce do něj zahrnuje i Katalánsko a Galicii, ale jedná se dle něj o cizí národ a to protože: „Los bizkainos no somos espanoles ni por la raza, ni por el idioma, ni por las leyes, ni por la historia²⁸“. Jeho politická doktrína, známá jako aranismus, bude tedy spočívat na třech pilířích: historie, rasa a náboženství. Spojení posledních dvou jmenovaných pilířů mu taktéž umožní vytvořit neologismus Euzkadi (mimořádně dodnes běžně používaný) pro popsání baskického národa, založeného na jednotě rasy a náboženství. Nejde mu tedy jen o získání nezávislosti, ta je jen prostředkem

²⁷ „Nenávidíme Španělsko z celé naší duše, zatímco utlačuje naši Vlast v okovech ohavného otroctví“ – citace převzata z de la Granja Sainz 2003, str. 44

²⁸ „My obyvatelé Bizkaia nejme Španělé ani s ohledem na rasu, ani s ohledem na jazyk, ani s ohledem na zákony, ani s ohledem na historii“. citace převzata z de la Granja Sainz 2003, str. 45 (Bizkaia je názvem historického území Baskicka s Bilbaem coby hlavním městem). S tímto vyjádřením musíme nicméně chtít nechtě souhlasit, Baskové jsou doopravdy co do jazyka a rasy odlišným a zcela neznámým národem, historii měli vlastní až do 19. století a co se zákonů týká, téměř vždy existovaly na území Baskicka specifické zákony zvané fueros. Původně se jednalo o soubor práv udělovaných králem za pomoc měst při boji s muslimy, jejich formální uznání se tak u Navarry a Baskicka datuje již od 13. století a dnes jsou tyto dva regiony jedinými, kde fueros platí nadále, byť samozřejmě v pozměněné podobě, jež neodporuje ústavě.

k vyšším cílům: nemícháním baskické rasy a božskému vykoupením Basků. Je logické, že tento jeho rasismus se posléze promítl i proti imigrantům pracujícím v baskických dolech²⁹.

V předchozích odstavcích několikrát zaznělo slovo rasa, a přestože i Galíjci se odvolávají na odlišný původ, a sice keltský, nikde jinde v Evropě není nacionalismus tak těsně spjat s rasovými motivy jako v případě Baskicka, byť Darwinův přínos přeci jen tuto rétoriku značně nahlodal. Do té doby se mnoho Basků považovalo za první, nejčistší a nejautentičtější Španěle, rodově svázáni s Adamem a Evou³⁰. Příkladem měl sloužit pradávny charakter jejich „fueros“ a jazyka, jenž pocházely s doby, kdy se Túbal, jeden z Noeových vnuků, rozhodl usadit se na iberském poloostrově a z žeber svých dětí, Basků, dal život Španělům³¹. Ale tato baskická mytologie měla i svůj protipól, a sice rasově zabarvený názor, přežívající ve španělských liberálních kruzích po většinu 19. století, jenž Baskům přisuzoval jistý, biologicky podmíněný sklon k bratrskému násilí (kainismu), vyjádřený jedním madridským novinářem slovy „es fatalidad de nuestro genio; es desdicha tal vez de nuestra raza, que tengamos sin duda infiltrada en nuestras venas, con sangre de titanes, alguna gota de la sangre de Caín³²“.

Ale zpět k Aranovi, resp. k Baskické národní straně, neboť tato strana dominovala baskické politické scéně po celé 20. století, je tedy tím pravým vyjádřením baskického nacionalismu. Nutno ovšem zjistit proč. Program této strany spočíval na vytvoření suverénního baskického státu, k čemuž měla sloužit pragmatická politika, jež chtěla dosáhnout autonomie uvnitř Španělska. Toto na první pohled protikladné tvrzení tvoří jeden z úspěchů PNV, neboť takto široce formulovaný program znamenal, že se nejednalo ani tak o stranu, jako o určitý typ platformy, kde se mohli sejít různé názorové proudy. Tato oscilace mezi teoretickou nezávislostí a praktickou autonomií je platná dodnes, neboť

²⁹ zde je vidět, že baskický nacionalismus nejprve byl reakcí proti modernizaci, neboť industrializace nejen ničila malé a střední průmyslníky, ale taktéž způsobila onu masivní imigraci, zatímco Katalánský naopak, byl potvrzením modernity a vymezoval se tak proti španělskému neúspěchu dosáhnout politické a kulturní modernizace (Balfour 2007, str. 9).

³⁰ viz Molina Aparicio 2005, str. 22

³¹ tamtéž. Zdaleka se nejedná o jedinou složku baskické mytologie, patří sem například tzv. basko-iberismus (tedy že existuje genetická vazba mezi baskičtinou a jazyky, jimiž se na iberském poloostrově mluvilo před příchodem Římanů), původní nezávislost a primitivní monotheismus, baskické rovnostářství, atd. (de la Granja Sainz 1995, str. 23)

³² „je to fatalita naší povahy; je to snad neštěstí naší rasy, že v našich žilách, krom krve titánů, bezpochyby koluje i několik kapek Kainovy krve“ – viz Molina Aparicio 2005, str. 32

tato strana nikdy formálně nekorigovala doktrínu S. Arany³³, dokonce neexistuje jediná španělská ústava, jež by PNV schválila, manévrovací prostor tak zůstává nedotčen.

Na baskické politické scéně samozřejmě existoval i radikální nacionalismus, tzv. aberrianisté (dle názvu týdeníku Aberri, tedy Vlast), kteří Aranů brali doslova, nic jiného než nezávislost nepřicházelo v úvahu, boj se Španělskem, jakožto rasový boj, byl nutný, inspirace přicházela od irské strany Sinn Fein³⁴. Vznik ETA během Francovy diktatury není tedy překvapením, je to určitá návaznost na historický vývoj tohoto regionu, kde je idea přípustnosti boje hluboce zakořeněna a přes rasistické konotace onoho koinismu přeci jen můžeme poukázat na určitou imanenci násilí u Basků.

Jako u Katalánska je tato kapitola zakončena Druhou republikou, jež Baskicku umožní usilovat o autonomii, ovšem první dva návrhy tzv. statutů autonomie (z roku 1931 a 1934) nebudou španělským parlamentem schváleny, budou částečně obsahovat protiústavní klauzule. Schválen tak bude až návrh třetí z roku 1936, za již probíhající občanské války, trvání autonomní vlády tak nebude dlouhé, její vliv na podobu současné ústavy a autonomistických tendencí Basků po Francově smrti ovšem velký.

³³ viz de la Granja Sainz 1995, str. 13. Je to tedy rozdíl oproti mnoha jiným stranám, jež musely na svoji doktrínu rezignovat, jedná se především o marxistické strany. Vysvětlit to lze faktem, že to PNV nepotřebovala k tomu, aby se dostala k moci.

³⁴ tamtéž, str. 17

Kořeny galícijského nacionalismu

Jak již bylo řečeno, případ Galície bude odlišný od dvou předchozích regionů, vzhledem k odlišné historii a hlavně k relativní zaostalosti tohoto veskrze rurálního regionu, v porovnání se zbytkem Španělska. I zde bude nutné stručně připomenout nejdůležitější aspekty galícijského nacionalismu z historické perspektivy, dříve než se dostaneme k analýze současného stavu. Zrod těchto nacionalistických tendencí spadá do poloviny 19. století, byť o nacionalismu nebo regionalismu se v této době ještě mluvit nedá, ale jedná se spíše o tzv. provincialismus. Ten je charakterizovaný jednak pouhou snahou zachovat celistvost historického území bývalého království Galície, která byla ohrožována územní reformou Javier de Burgose a zavedením současných provincií (které dnes ovšem v rámci státu autonomií plní samozřejmě jinou úlohu) v roce 1833, a taktéž se zde promítá celoevropský trend romantismu 19. století, který mj. vyzdvihoval minulé i současné specifika existujících národů³⁵. Galícijský nacionalismus se tak vyvíjel opatrně a na rozdíl od Katalánska a Baskicka neměl primárně identitární charakter, tzn. že se nejednalo o požadavky uznání národnostních práv či jiné formy etnicky podmíněného zásahu do stávající centrální legislativy.

Nacionalistické požadavky budou zformulovány až později, přesto hlavními dvěma nacionalistické proudy až do nástupu Frankovy diktatury zůstanou liberálně-demokratický a neo-traditionalistický³⁶. První proud viděl v nacionalismu možnost zavést nejen národnostní svobodu v Galícii, ale hlavně způsob, jak dosáhnout materiálního a intelektuálního pokroku. Tento pokrok ovšem nebyl viděn v intencích velkokapitálu a velkopřemyslu, ale jako maloburžoazní reforma. Nelze zde nevidět jistou paralelu mezi aspiracemi českých obrozenců, kteří taktéž rezignovali na možnost národního sebeurčení a důraz kladli především na větší zapojení tehdejší středostavovské společnosti do ekonomických a politických struktur monarchie. Tato idea pokroku, resp. dohnání bohatších španělských regionů, je tak přítomná již v této době téměř v každém galícijském textu či vystoupení, jak dokládá např. článek „A Galicia“, který vyšel v Madridu roku 1869

³⁵ Více viz Beramendi 1997, str. 8 an.

³⁶ Viz De la Granja Sainz, Beramendi, Anguera 2003, str. 106-7

a je jedním z prvních programů galícijského provincialismu³⁷: je zde silná kritika opožděnosti a zaostalosti Galície, taktéž se článek pozastavuje nad silnou emigrací³⁸ a nad dalšími, vesměs ekonomickými problémy. Nacionalistická část článku se ovšem staví proti vládě cizinců v Galícii a požaduje, aby byl tento region spravován místními rodáky.

Druhý proud pak stavěl na výsadním postavení církve v běžném životě, odvolával se na tradice a hlavně na dobu, kdy v Galícii hlavní slovo měla šlechta. Tento proud se pak logicky prosazoval v agrárním prostředí. A právě minulé role sehraná šlechtou v regionu a agrární charakter Galície vysvětlují, proč se i v tomto případě jedná o jistý druh nacionalismu, neboť se taktéž odvolává na jisté národnostní specifika. Do tradicionalistického tábora je řazen i jeden z hlavních galícijských teoretiků regionalismu konce 19. století A. Branás, jehož názory jsou dodnes přetřásány, byť většinou odmítány. Jeho návrh, který chtěl aplikovat na celé Španělsko, negoval individualismus politického liberalismu a chtěl ho nahradit korporativní reprezentací a nepřímými volbami³⁹.

Proti těmto převažujícím umírněným nacionalismům stojí klasické separatistické hnutí, které Španělsko sice za národ považovalo, ovšem pro Galícii v něm nevidělo místo. Toho hnutí bylo aktivní v letech 1918-36, ale vždy zůstalo marginální a většinou se jednalo o aktivity galícijských emigrantů, ať už na Kubě nebo v Argentině⁴⁰.

Přesto nelze říct, že by socioekonomické důvody byly jedinými faktory ovlivňující galícijský nacionalismus. V prvé řadě lze zmínit založení nacionalistické organizace v roce 1916 pod názvem „las Irmandades de Fala⁴¹“, která byla prvním hnutím, které explicitně opouští regionalistické tendence a přiklání se k otevřeně nacionalistickému programu. Byť se jednalo o nepočetné sdružení intelektuálů, nezůstali zcela bez vlivu na galícijskou společnost. Jejich hlavní programové požadavky byly ostatně ve shodě se všemi ostatními složkami místního nacionalismu a jsou ve své podstatě platné dodnes. Krom výše uvedeného požadavku socio-ekonomických reforem, budou hlavními cíli dosažení integrální autonomie a úplného jazykového zrovnoprávnění, tzv. galleguización⁴². Požadavek dosažení autonomie můžeme charakterizovat jako ryze galícijský, odlišný od požadavků Basků a Katalánců z následujícího důvodu: ona integrální autonomie předpokládala vytvoření federace nebo konfederace všech historických národností (v té

³⁷ viz García Rovira 2002, str. 152-3

³⁸ Emigrace Galícijsců, obzvláště do latinské Ameriky je aktuální dodnes a velmi odlišuje tento region od Baskicka či Katalánska. Možná to i vysvětluje absenci většího nacionalistického radikalismu, mladí a nespokojení prostě radši odejdou.

³⁹ O tomto návrhu více viz García Rovira 2002, str. 157-8

⁴⁰ Viz De la Granja Sainz, Beramendi, Anguera 2003, str. 106-7

⁴¹ tamtéž, str. 104-5

⁴² tamtéž, str. 108-9

době se počítalo i s Portugalskem). Galície tak byla regionem, který nejvíce propagoval federativní uspořádání státu, čímž mj. i podporoval ostatní španělské nacionalismy. I tento umírněný nacionalismus nepovažoval Španělsko za národ, nýbrž za multinacionální stát, složený z Kastilců, Katalánců, Basků a Galíjiců (Kastilsko tak zahrnovalo zbytek Španělska, o tom, že by i např. Andalusie či Valencie měly získat specifická práva se pokrytecky mlčelo), přičemž právě Kastilsko dominovalo a využívalo svého výsadního postavení k prosazení svých zájmů a identitárních rysů⁴³. Umírněný nacionalismus proto, že nápravné řešení nespatořoval ve vyhlášení nezávislosti, nýbrž v harmonické koexistenci čtyř rovnoprávných národů, což implikovalo, že by se Kastilsko dobrovolně vzdalo části své suverenity. Tento altruismus, resp. zahleděnost do sebe samého v případě Baskicka a Katalánska jsou opět – alespoň částečně – vysvětlitelné odlišným ekonomických postavením tří analyzovaných regionů. Připočteme-li k tomu fakt, že Galície neměla reálnou zkušenost s nezávislou vládou nad svým územím, dojdeme k vysvětlení, proč galíjický nacionalismus, na rozdíl od Basků a Katalánců, nikdy nestavěl na dualismu Galície/Španělsko, ale vždy se vymezoval pouze proti Kastilii. Byly to pochybnosti ohledně efektivity nezávislého bytí a ani svazek s Portugalskem nepřicházel v úvahu, situace Galície by se tak nezměnila⁴⁴.

Krom všech výše uvedených tendencí prvotního galíjického nacionalismu je ještě potřeba připomenout jiné zdroje galíjické národní identity, tedy prvky, které mají vyzdvihovat specifčnost této národnosti (samozřejmě krom jazyka, o kterém již bylo pojednáno): zatímco Katalánci sázejí mj. na národní symboly, u Basků a Galíjiců hrají důležitou úlohu i rasové podněty, tedy v posledním případě domnělý keltský původ Galície⁴⁵. Nutno dodat, že diskuze o keltské minulosti jsou sice přítomné i dnes, ale mají veskrze akademický ráz a nejsou ani tak radikální jako v baskickém případě. V minulosti tomu, ovšem tak nebylo, neboť slovy Manuela Murguíy (historika přelomu 19. a 20. století a manžela nejvýraznější propagátorky galíjštiny na literárním poli, básnířky Rosalie de Castro), „el celto se apoderó de Galicia por entero y para siempre⁴⁶“ a „el aspecto de la mayor parte de sus habitantes, sus monumentos, el dialecto, las costumbres, las

⁴³ viz Garcia Rovira 2002, str. 159

⁴⁴ tamtéž, str. 160

⁴⁵ Viz Rodríguez-Arana Munoz 2001, str. 87-8

⁴⁶ „Kelt se zmocnil celé Galície a to věčné časy“ – viz Fernández de Rota 2005, str. 24

inclinaciones, las manifestaciones de su espíritu, nos probarían el origen céltico de su actual población⁴⁷“.

A konečně, je potřeba se poohlídnout, stejně jako ve dvou předchozích případech na přínosy Druhé republiky. Ještě jeden nacionalistický proud totiž vzniká v Galícii v posledních letech před nastolením druhé republiky, konkrétně v roce 1929. Vedle výše uvedeného modelu a tradičního španělského unitarismu, nabízí tento proud jakousi třetí cestu, propagovanou Autonomní galícijskou republikánskou organizací (ORGA). Ta se nepokrytě inspirovala v katalánském modelu, požadovala politickou decentralizaci Španělska, která by ovšem s sebou nepřinášela fiskální autonomii, jedná se tedy o model velmi podobný tomu, který se v současnosti ve Španělsku aplikuje⁴⁸. Ostatně fakt, že se nejedná o separatismus, nýbrž o pouhou snahu o docílení autonomie, přičemž opět nebylo zapomenuto na ostatní regiony, nejlépe dokládá její manifest, kde se praví: „Queremos forjar una Galicia grande y poderosa; pero no hosca y erizada en frente de España, sino plena de fraterna cordialidad hacia las demás regiones españolas⁴⁹“. I tento proud, spolu s později vzniknuvší nacionalistickou Galícijskou stranou (Partido Galeguista) budou inspirací pro radu tvořenou obecními politiky a galícijskými akademiky, kteří budou od roku 1936 pracovat na návrhu Statutu autonomie pro Galícii. Ten bude nakonec přijat v roce 1936, ale kvůli občanské válce nikdy nevstoupí v platnost. Tento fakt jako kdyby předurčoval vývoj španělských periferních nacionalismů i v současnosti: Katalánsko má historický náskok, opravdovou zkušenost s vlastní vládou, nebude tedy překvapivé, jak uvidíme, že i v dnešní době je tím regionem, jenž si dokázal vymoci nejvíce ústupků na centrální vládě. Stejně tak výše popsaný vývoj jako kdyby předvídal, že Galícii bude i v současnosti oním nepopulárním třetím vzadu.

⁴⁷ „vzezření většiny jejích obyvatel, její památky, dialekt, zvyky, náklonnosti, manifestace jejího ducha, by měly dokazovat keltský původ jejího současného obyvatelstva“ - tamtéž

⁴⁸ viz Garcia Rovira 2002, str. 162

⁴⁹ „Chceme vybudovat velkou a mocnou Galícii; ale ne nevlídnou a protišpanělsky naladěnou, nýbrž plnou bratrské srdečnosti vůči zbylým španělským regionům“ – viz Hernández Lafuente 1980, str. 27

Spolupráce periferních nacionalismů

Viděli jsme tedy vývoj španělských periferních nacionalismů, důvody jejich vzniku, stejně jako jejich požadavky, jejich ideologický obsah. Než přejdeme na analýzu současného stavu těchto nacionalismů, je na místě položit si otázku, zda nedošlo v minulosti k jejich spojení, k společnému postupu vůči centrální vládě. Neboť přes veškeré historické a ideologické rozdíly, jež tyto nacionalismy charakterizují je zřejmé, že ve své podstatě usilovaly o jednu a tatáž věc, a sice uznání své odlišnosti a s tím spojené právo na politickou autonomii.

Realita, jak se zdá, dala za pravdu heslu v jednotě je síla, neboť během celého 20. století je možné naleznout v činech španělských periferních nacionalismů snahy o vytvoření společných paktů a deklarácí. Ty se mohou víceméně datovat od roku 1898, který znamená zlom nejen pro španělské nacionalisty, ale pro celé Španělsko, ve všech jeho oblastech, neboť ztrátou posledních kolonií (Kuby, Filipín, Portorika a Guamu) se z impéria stává pouhý národ. Tento okamžik hrál a hraje ve španělských dějinách významnou úlohu, nikde jinde snad nebyla ztráta kolonií pocitována tak tragicky, nikde jinde nebyla ztráta v jednom roce tak výrazná a proto se jedná o jeden z historických milníků této země a předznamenal – nejen – erozi nacionalismů, neboť neschopnost Španělska jakožto "zastřešitele" mnoha národů byla právě explicitně prokázána (sami Španělé tento okamžik nazývají jako „el desastre del 98“, tedy „pohroma osmadvadesátého“). Přesto nebyla počáteční spolupráce regionálních předáků zcela bez obtíží, neboť zatímco Baskové akcentovali pojem rasy, u Katalánců a Galícijských hrály prim jazykové požadavky.

První velký pakt všech tří regionů, který stojí za zmínku, se datuje do roku 1923, kdy dochází k vytvoření tzv. Trojitě Alianci⁵⁰ (Triple Alianza), která se jasně vymezuje proti státu, který navíc prochází politickou krizí. Tato aliance se považuje za mezinárodní alianci, dává tak zřetelně najevo, že své tři členy považuje za svébytné národy, ostatně i program požaduje úplnou nezávislost všech tří regionů, přičemž o možnostech autonomie

⁵⁰ viz de la Granja Sainz 2003, str. 82

nebo federálního uspořádání napadá ani slovo. Ve stejném dokumentu se pak připouští možnost použití násilí k dosažení svých cílů⁵¹. Je zde patrný vliv irského nacionalismu a jeho úspěchu nad Velkou Británií z roku 1921, přesto se nedá mluvit o nějaké ucelené strategii, protože neexistuje žádný formální rámec zastřešující postup tří regionů, ani konkrétní vymezení prostředků k dosažení vymezeného cíle. Stejně tak se nedá mluvit o tom, že by tato aliance měla být sebemenší úspěch, impakt nebo ozvěnu. K tomu samozřejmě přispělo velmi krátké trvání této aliance, neboť ve stejném roce dochází ke státnímu převratu a nastolení diktatury Primo de Rivery, který v jednom z prvních zákonů separatismus zakáže⁵². Přesto, že ve stejném roce dochází ke státnímu převratu není až tak překvapivé, k vzplanutí separatistických tendencí mohlo dojít pouze za jasné krize v té době vládnoucí monarchie, neboť všeobecně vzato, silný režim podobné excesy nikdy nedovolí.

Další možnost pak nabídne nová republikánská vláda v roce 1931, čehož využije Katalánsko a znovu získá autonomní vládu. Na tento krok se pokusí neúspěšně navázat Baskové, ostatně nespolupracují s republikánským režimem jako Katalánci, není se tedy čemu divit. Pro znovu nastartování baskického a galicijského nacionalismu tak dochází k opětovnému spojení tří, a to na jaře 1933, kdy je také poprvé užito termínu Galeuzca⁵³ (dle počátečních písmen názvů tří regionů). Téměř všechny relevantní nacionalistické proudy se k této obnovené alianci přihlásí. Navíc nutno dodat, že se nový pakt pokusí vyvarovat chyb minulosti, tedy že velmi pečlivě popíše formální vztahy mezi členskými regiony, stejně jako proklamované cíle a prostředky je jejich dosažení. Taktéž se vyvaruje jakýmkoliv zmínek o násilí a nezávislost již nebude chtěným cílem, tím se stane idea autonomie nebo určitého druhu federalismu. Galeuzca se tak v první řadě bude snažit o posílení katalánské autonomie a její zavedení ve dvou zbývajících regionech. Zdálo by se, že se tak naskýtá světlá budoucnost pro spolupráci periferních nacionalismů Španělska, ovšem volby konané ve stejném roce jejího vzniku tuto domněnku vyvrátí, když se ukáže propastný rozdíl mezi členy této aliance, zosobněný samostatným postupem jednotlivých nacionalistických stran ve volbách, resp. jejich konkurenčním bojem v příslušných regionech (nejen, že probíhal předvolební boj, ale hlavně se v parlamentu nakonec nedostalo na zastoupení galicijských stran, což jen potvrdilo, že galicijský nacionalismus je

⁵¹ doslova, „mezclar la sangre en el sacrificio“, tedy „vmíchat krev do obětování“, viz de la Granja Sainz, Beramendi, Anguera 2003, str. 254

⁵² tamtéž

⁵³ viz de la Granja Sainz 2003, str. 85

chudým příbuzným Galeuzcy). Idea Galeuzcy tak umírá dříve, než se mohla plně rozvinout.

Ještě dvakrát se pak všechny tři regiony spojily v společném boji, během Frankovy diktatury a posléze v relativně nedávné době a sice v roce 1998. K první vyjmenované spolupráci dochází ve čtyřicátých letech minulého století a z důvodu represivního režimu panujícího ve Španělsku se bude jednat o alianci exilových vlád, které se opět pokusí vzkřísit Galeuzcu. Vzhledem k domácí situaci, stejně jako k probíhající druhé světové válce nepřekvapí, že aliance bude radikalizovat své požadavky, které se tak budou situovat někde mezi nezávislostí a autonomií proklamovanou v Galeuzce z roku 1933, konkrétně se bude jednat o návrh vytvoření budoucí tzv. Konfederace Iberských Republik⁵⁴.

Nicméně, bude se jednat o iniciativu exilových vlád, která nebude mít prakticky žádný impakt na španělské nebo mezinárodní scéně, pokus o společný postup nebude úspěšný ani do třetice. Období Frankovy diktatury tak bude nutno přechkat bez přílišných nacionalistických aktivit, očekáváje co přinese nová doba.

⁵⁴ viz de la Granja Sainz 2003, str. 91

Část II – Přejchod do nové doby

K některým aspektům současné španělské ústavy

Po 36leté Francově diktatuře se ze Španělska stává demokratický stát a v roce 1978 přijímá novou ústavu, platnou dodnes. Tato ústava, inspirovaná v ústavě Druhé republiky i italské Ústavy z roku 1947, je vyjádřením triumfu politického kompromisu, resp. jedná se o první španělskou ústavu, která byla přijata na základě konsensu politických stran. V roce 1977 byl zvolen sedmičlenný výbor, tzv. ponencia⁵⁵, aby vypracoval návrh ústavy. Ovšem celá procedura se nedokázala vyhnout jistým nedostatkům, které přinejmenším vrhají stín na tuto světlou událost španělských dějin. První z nich je bezesporu absence zástupce baskických stran (v tomto případě Nacionalistické strany Baskicka PNV) ve výboru ponencie. Z tohoto důvodu se většině Basků ústava nezamlouvala, což bylo také vyjádřeno stranou v parlamentu, kdy se zdržela hlasování o nové ústavě a výrazným bojkotem baskických voličů během referenda o tomtéž. Koneckonců ani čas nedokázal smazat tuto – Basky pocíťovanou křivdu – když se ještě v roce 1994 tehdejší předák PNV vyjádřil, že „nejsme a nikdy nebudeme loajální vůči Ústavě⁵⁶“. Druhým vážným problémem je celošpanělská abstence během referenda, která u tak důležitého hlasování dosáhla plné jedné třetiny všech registrovaných voličů.

Ať tak či onak, hlavním problémem, kterému musela ponencia čelit, bylo budoucí uspořádání státu s ohledem na skoro 40 let diktatury, kde byla vyzdvihována idea Španělství, nedělitelnost státu a kde byla armáda trénována k obraně této nedělitelnosti na straně jedné, a na explicitní žádosti regionů o uznání svých specifických práv jakožto podmínky sine qua non pluralitní demokracie, na straně druhé. Nešlo tedy pouze o nalezení kompromisu uvnitř politických stran, ale také o přijetí takového řešení, které by nedalo podnět armádě k zásahu. A existoval i jiný problém, nastolený volbami z roku 1977, které

⁵⁵ viz Heywood 1995, str. 43

⁵⁶ tamtéž, str. 46

prokázaly základní ideovou kontinuitu s Druhou republikou a potvrdily tak genetický zákon politiky. Fatální konec Druhé republiky tak měli politikové stále na paměti, proto se snažili nevynechat názor žádné významnější síly, neignorovat menšiny⁵⁷.

Výsledný stav tak nemohl neobsahovat jisté dvojznačnosti nebo nejednoznačnosti, vyjádřené především v článku 2 Ústavy, kde se píše, že „Ústava je založená na nerozpuštělné jednotě Španělského Národa, společné a nedělitelné zemi všech Španělů, a uznává a garantuje právo na autonomii národností a regionů, ze kterých se skládá, stejně jako solidaritu mezi nimi⁵⁸“. Takováto formulace, která pojem národ vyhrazuje pouze pro Španělsko jako celek a ostatním etnickým či lingvistickým entitám přisuzuje pouze národnostní ráz, je důležitá i z právního hlediska: národ, tedy Španělsko ve svém celku, je jediným legitimním nositelem státní suverenity. Nacionalistické hnutí Katalánska, Baskicka a Galicie zvolily proto jasnou politickou strategii: na jedné straně využívat všech možností, jež ústava v otázkách regionální autonomie poskytovala a na straně druhé, permanentně vyjadřovat nespokojenost s omezujícími interpretacemi téhož. Ale relativní klid prvních 20 let ústavy (alespoň v podobě umírněných požadavků vůdčích nacionalistických sil všech tří regionů) byl způsoben právě oním postupným využíváním možností transferu kompetencí na nižší úroveň, jednalo o se budování tzv. státu autonomií, a teprve když byl tento proces dokončen, když už nebylo kde brát, se nacionalismy rozhořely opět na plné obrátky, ať již baskická dohoda Lizarra-Garazi nebo mnohem vážněji Barcelonská deklarace všech tří periferních nacionalismů v roce 1998⁵⁹ (viz níže).

Předchozí příklad je zde jen pro ilustraci problematiky regionalismu ve Španělsku během budování demokracie. Jednalo se o hlavní téma, ústava se mu věnuje skoro z jedné desetiny a přitom nic konkrétního neřeší; pouze přiznává práva na jistou autonomii regionům, dle hesla „být rozdílní a jít spolu⁶⁰“, ale tato autonomie není explicitně popsána, stejně jako nebyl v pofrancovské éře jasný pojem regionů, resp. regionálního dělení Španělska. Není překvapivé, že jediné regiony disponující již zakořeněnou identitou byly historické regiony národních menšin, tedy Katalánsko, Baskicko a Galicie⁶¹. A právě těmto

⁵⁷ Proto byl předběžný návrh ústavy předložen všem (i neparlamentním) stranám k připomínkám, kterých se sešlo více než tisíc a značná část z nich byla do ústavy doopravdy zpracována – viz Kunc 2000, str. 152-3

⁵⁸ viz Heywood 1995, str. 52 – toto lpění na rozlišení regionů a národností je velmi podstatné, někteří tak mluví o „federativně-regionálním státu“ (Estado federo-regional) – viz Lopéz-Aranguren 1983, str. 49, o důležitosti rozlišit mezi regiony a národnostmi viz níže.

⁵⁹ viz Rodríguez-Arana Munoz 2001, str. 23

⁶⁰ „ser diferentes e ir juntos“, viz Cucó, Romero, Farinós (eds.) 2002, str. 14

⁶¹ k těmto národnostně odlišným regionům se řadí i Andalusie. Naopak existovaly regiony, které historicky nedisponovaly tradicí autonomní identity (La Rioja, Kantábrie, Murcia), nebo se jednalo o bývalá nezávislá království, ovšem současnost je zahrnuje do širších celků (Navarra je mnohými považována za součást

historickým národním hnutím hodlala ústava přisoudit určitou míru autonomie. Překvapením ovšem bylo, když se na politické scéně objevily nové nacionalismy, o kterých buď nikdo nevěděl, že existují, nebo se jednalo o znovuoživení úvah o specifčnosti daného regionu (to platí např. pro Andalusii, která se odvolávala na bohatou minulost spjatou s arabskou nadvládou a érou al-Andalus). A právě zde narážíme na jedno z možných vysvětlení, proč se historické nacionalismy neradikalizovaly, proč u nich nezvítězily separatistické tendence, jejich výbušný potenciál byl totiž „uhašen v moři nacionalismů ostatních⁶²“, byť se nenaplnila obava, že tak vznikne dvacítká zcela odlišných stranických systémů. Z výjimkou hlavně Baskicka a Katalánska a v menší míře Galicie tak regionální strany většinou voličskou podporu ztrácely nebo postupně úplně vymizely.

širšího Baskicka, León byl začleněn do regionu známého jako Kastilsko a León) – viz Heywood 1995, str. 143

⁶² viz Kunc 2000, str. 154

Budování tzv. státu autonomií

To, co je v ústavě popsáno s veškerou precizností, je způsob jakým mohou regiony dosáhnout určitého stupně autonomie. Rozdělily se na 3 skupiny a sice privilegované regiony a regiony stupně 1 a 2. V případě privilegovaných regionů měl být přechod k autonomii okamžitý a bezpodmínečný (týkalo se to opět výš zmíněných regionů) a míra autonomie měla být úplná. Naopak regiony spadající do stupně 2 musely nastoupit zdoluhavou a komplikovanou cestu za dosažením obdobných práv. Stupeň 1 potom představoval jakýsi výjimečný stav, kdy mohl určitý region dosáhnout autonomie po způsobu privilegovaných.

Ovšem mnohdy se teoretické předpoklady jen obtížně převádějí v praxi a nejinak tomu bylo i v tomto případě. Španělsko bylo zasaženo tzv. fiebre autonómica (autonomistickou horečkou) a po schválení statutu autonomie pro Katalánsko a Baskicko v roce 1979 se všechny zbývající regiony vrhly do etablování regionálních vlád. Autonomistický proces je ovšem potřeba posuzovat v politickém smyslu, nikoli ekonomickém, tedy jako odpověď na výše popsaný historický regionalismus.

Výsledný stav způsobený autonomistickou horečkou, tedy hrozba rozpuštění španělské národní identity nemohla zůstat bez ohlasu uvnitř armády, jejíž reakce se zase obávala vláda, která se proto rozhodla přibrzdit autonomistické snahy regionů přijetím kontroverzního zákona z roku 1981, známým jako LOAPA (Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico – organický zákon na sladění autonomistického procesu), který ve všech případech prisuzoval státním zákonům nadřazenost nad zákony regionálními a to i v případě privilegovaných regionů⁶³. Následný vývoj pak uspokojil téměř všechny: v roce 1983 ústavní soud rozhodl, že plná třetina zákona LOAPA je protiústavní, ve stejném roce si všech 17 regionů zvolilo regionální vlády, v kterých ovšem většinou vítězili socialisté, kteří v té době byli u moci i na národní úrovni, neměli tak problém s přenecháním pravomocí regionálním jednotkám.

Vzhledem ke všemu co bylo řečeno je dnes hlavní otázkou, zda tedy bylo docíleno konsolidovaného decentralizovaného státu, jehož model se musí stabilizovat, uzavřít, popř. lehce modifikovat nebo zdali se jedná o konec první velké etapy politické decentralizace,

⁶³ výše uvedené odstavce viz Heywood 1995, str. 142-145

kteřá až nyní umožní vyjít vstříc historické výzvě uspokojivě vyřešit postavení národnostní tvořících španělský stát? Je nutné zdůraznit, že byt' je míra přiznané autonomie regionům relativně vysoká, pořád jsme na hony vzdálení úplné decentralizaci, která by snesla srovnání s federalismem; ostatně jediná zmínka o federalismu v ústavě je právě ta, která ho zakazuje⁶⁴. Bude-li Španělsko chtít jít opravdu cestou pokročilého demokratického multinacionálního státu, zbývá ještě dořešit šest základních témat⁶⁵: formální uznání Katalánska, Baskicka a Galície coby svébytných národních celků; ochrana a rozšíření samospráv; regulace imigrace, která bude brát v úvahu regionální zájmy; reprezentace samosprávných celků v EU; autonomní fiskální politika a hlavně; větší ochrana a propagace jazyka a vzdělání ve všech španělských jazycích, v těch ohrožených obzvláště. Navíc, v určitých sektorech, jejichž správa byla autonomními regiony brána jako lokálního charakteru, např. ekonomický rozvoj, propagace solidarity mezi regiony nebo garance jednotnosti trhu, se španělský stát opakovaně snažil prosadit svojí vůli, resp. využít ústavních nejasností, jež stát autonomií provázejí. Ústavní soud tak byl a je důležitým mediátorem ve sporech centra s periferií⁶⁶.

K této otázce se ještě nabízejí dvě důležité poznámky, které taktěž přispívají k pochopení současného stavu španělských periferních nacionalismů: ze začátku byla Ústava (resp. Dohody o Autonomiích přijaté v letech 1981 a 1992 dvěma hlavními španělskými stranami) doopravdy pojímána tak, aby byla politická moc distribuována asymetricky (což vždy byl a je hlavní katalánský požadavek), dnes je opět jednotící. Historické národnosti vždy podporovaly předávání více kompetencí všem regionům, čímž se dnes dosáhlo praktické rovnosti na regionální úrovni, a proto nyní opět paradoxně požadují právo na odlišné bytí⁶⁷. Taktěž tyto diskuze jen podtrhují fakt, že v případě Španělska se často míchají pojmy národností a regionů, přičemž některé evidentní dysfunkce španělského státu jsou jen logickým důsledkem fungování jakéhokoli silně decentralizovaného státu, jiné se naopak týkají jen národností, ale nejsou takto pojímány⁶⁸.

⁶⁴ viz Lluch, Kabatek (eds.) 2006, str. 33

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ viz Closa 2001, str. 230-1

⁶⁷ viz Cucó, Romero, Farinós (eds.) 2002, str. 16

⁶⁸ tamtéž, str. 17. Přesto nelze přehlédnout fakt, že během budování státu autonomií, kdy logicky docházelo k četným nesouhlasům mezi centrální vládou a regiony, dominovaly stížnosti Baskicka a Katalánska. V letech 1981 až 1989 se tak z celkového počtu 748 návrhů na změnu určitých zákonů ve vztahu k autonomním regionům 528 týkalo těchto dvou regionů (Closa 2001, str. 233).

Vztah jazyka a nacionalismu.

To, co nová ústava z roku 1978 poprvé v historii taktéž explicitně uznává, je jazyková pluralita Španělska. Probral-li jsem tedy jazykovou otázku v předfrancovské éře, chtěl bych se nyní věnovat témuž v současném Španělsku, samozřejmě v optice vztahu jazyka a nacionalismu.

V článku 3 ústavy se uvádí: „1. Kastilština je oficiálním španělským jazykem Státu. Všichni Španělé mají povinnost znát ji a právo používat ji. 2. Ostatní španělské jazyky budou taktéž oficiálními v jejich respektivních Autonomních Regionech, v souladu s jejich Statuty⁶⁹. 3. Bohatství různých lingvistických modalit Španělska utváří kulturní památku, která bude předmětem speciálního respektu a ochrany⁷⁰.“ Tento článek měl okamžitý efekt, ve smyslu zavedení oficiálních jazyků v 6 regionech, společně s kastilštinou: galicijština v Galícii, katalánština v Katalánsku, na Baleárských ostrovech a ve Valencii (resp. její odnož valencijština), baskičtina v Baskicku a části Navarry. Stejně tak se podnikly kroky na ochranu ostatních jazyků, které sice nezískaly statut jazyků oficiálních, přesto se dočkaly uznání: aranštiny v údolí Aránu a jazyku bable, současné formy asturštiny a aragonštiny, která se ještě používá v některých pyrenejských údolích.

Chtěli-li bychom konkrétněji rozebrat lingvistické politiky autonomních regionů, připomeňme, že všechny tyto regiony přijaly v letech 1982-1986 jazykové zákony, zvané Zákony lingvistické normalizace⁷¹. Přestože jsou si tyto zákony veskrze podobné, jejich praktické vyjádření se velmi liší. Nezáleží totiž jen na liteře zákony, ale hlavně na externích faktorech, jakými bezesporu jsou politická vůle regionálních vlád (v Baskicku a Katalánsku skoro vždy převažovaly nacionalistické strany od získání autonomie), sociolingvistická situace, prestiž vlastního jazyka, znalost daného jazyka obyvateli, demografická data a důležitost imigrace, stejně jako blízkost jazyka s kastilštinou (ta je spolu s galicijštinou a katalánštinou neolatinským jazykem, na rozdíl od velmi komplikované baskičtiny).

⁶⁹ toto uznání jazykových práv může ovšem být zavádějící. Tím, že pouze kastilština je celošpanělským oficiálním jazykem a ostatní pouze v určitých oblastech, je tak tento jazyk jasně preferován, nedochází k situaci známé z jiných vícejazyčných zemí, kde, alespoň v teorii, mají všechny jazyky stejný statut, byť i zde by teritoriální členění možné bylo – viz Lluch, Kabatek (eds.) 2006, str. 39-40

⁷⁰ viz Guarena, Morales Munoz (eds.) 2006, str. 242

⁷¹ tamtéž, str. 243

V případě katalánštiny bylo znovuzavedení nejjednodušší, neboť se tímto jazykem mluvilo nepřetržitě od středověku a totéž platí na akademické úrovni. Jediným problémem je pak silná imigrace do tohoto bohatého regionu, dnes pochází cca jedna polovina obyvatel Katalánska zvenčí. Vládní politika, která preferovala katalánštinu ve všech ohledech (tzn. na úřadech, ve školství, atd.), způsobila masivní rozmach tohoto jazyka a sním spojených nacionalistických nálad⁷².

Co se Galície týká, i zde přežil vlastní jazyk po dlouhá století, ale byl to především jazyk spodních vrstev obyvatelstva. Vzhledem k rurální povaze Galície a – ve srovnání se zbytkem Španělska – relativní chudobě jejich obyvatel, kteří tak byli často pokoušeni emigrací, byla dlouho galicijština považována jako jazyk spodiny a znalost kastilštiny jako první krok pro úspěšnou sociální migraci. Ostatně jazyková problematika Galície v mnohém připomíná případ češtiny: ve středověku se jednalo o rozšířený jazyk, kterým mluvil téměř každý obyvatel regionu a jednalo se i o vysoce ceněný literární jazyk. S postupnou centralizací Španělska však začíná jeho úpadek a na přelomu 19. a 20. století tak prvotní snahou rodících se nacionalistů bude péče o jazyk, jakožto nejdůležitější prostředek k vyjádření vlastní specifické kultury. Z tohoto důvodu bude kladený důraz na překladatelskou činnost ze všech relevantních evropských jazyků do galicijštiny⁷³. Ostatně i název první galicijské nacionalistické organizace „las Irmandades de Fala⁷⁴“ bude svědčit o důležitosti jazykové otázky.

Dnes už je Galície průmyslově více rozvinutějším regionem, galicijština se tak oprostila od svého dávného pejorativního nádechu, přesto se nedá hovořit o úplné shodě ohledně budoucího směřování tohoto jazyka (např. původně kladně přijatý návrh na změnu lingvistických norem galicijštiny, diktovaných Galicijskou Akademií tak, aby se jazyk vzdálil kastilštině a přiblížil se portugalštině, je dnes téměř zapomenut⁷⁵). Jisté jsou dvě věci: za první, je zřetelná snaha místní vlády o co největší propagaci tohoto jazyka uvnitř regionu i navenek⁷⁶, za druhé, pozice kastilštiny nijak ohrožená není, neboť v letech přijímání zákonů jazykové normalizace se galicijský parlament pokoušel prosadit větu,

⁷² tato nacionalistická, jazykově orientovaná politika katalánské vlády je zřejmá např. na nedávném případě, kdy byl určité soudkyni znemožněn výkon funkce v Barceloně pro nedostatečnou znalost katalánštiny, byť skončila první ze své promoce a byť čísla jasně dokazují, že i v tomto regionu je kastilština preferovaným jazykem v soudní sféře - viz Lluch, Kabatek (eds.) 2006, str. 19

⁷³ tamtéž, str. 63-4

⁷⁴ ve volném překladu z galicijštiny, „bratrstva řeči“

⁷⁵ viz Guarena, Morales Munoz (eds.) 2006, str. 246

⁷⁶ uvnitř regionu se to např. týká přijatého Všeobecného plánu normalizace galicijského jazyka ze září 2004, jehož cílem je rozvoj tohoto jazyka i v soukromé sféře, aniž by to ohrožovalo moderní život – viz Lluch, Kabatek (eds.) 2006, str. 70. Navenek se pak jedná o mnoho programů a stipendií pro zahraniční studenty galicijštiny.

kteřá dávala znalost a používání galícijského jazyka nejen za právo, ale v případě znalosti i za povinnost. Ústavní soud ovšem tento návrh smetl ze stolu⁷⁷.

A konečně, i vývoj v Baskicku byl zajímavý. Paradoxně to byla právě Francova perzekuce, která přispěla k boji za jazyková práva, ale hlavně za rozmach samotného jazyka, a to tím, že právě traumaticky pocíťovaná ztráta jazyka zesílila jeho symbolickou hodnotu. Jazykové a kulturní „obrození“ z padesátých let minulého století se tak časově shoduje s redefinováním národního cítění. Idea, že jazyk je nosným prvkem baskického národa, je něčím co odsunulo do pozadí doposud přijímané elementy, jenž měly dokazovat specifíčnost Baskicka, a to především ty biologické a tedy pojem rasy⁷⁸. Konsekvencí historického procesu konstrukce nacionalistického diskurzu je tak rostoucí spojení mezi jazykem a nacionalismem.

Před nástupem Franka se baskicky domluvilo pouze 20 procent obyvatel tohoto regionu a PNV dosahovala kolem třetiny hlasů voličů. Baskičtí představitelé se také inspirovali příkladem Irska, které sice získalo nezávislost, ale jejich jazyk byl na pokraji vymření. Pracovali tedy na unifikaci baskičtiny, čehož dosáhli roku 1971 zavedením „euskerá batua“ (společným jazykem) a následnou propagací jazyka ve školách⁷⁹. Přesto je propagace baskičtiny i dnes nelehkým úkolem, z výše zmíněných důvodů: na rozdíl od galícijského a katalánštiny tímto jazykem mluví menšina basků od narození a naučit se během života tento jazyk je prostě velmi složité. I tak dosahují propagátoři baskičtiny čím dál tím větších úspěchů.

Tyto úspěchy se dají číselně vyjádřit tak, že dnes baskičtinou mluví 28% basků a dalších 15% jí rozumí. U galícijských je číslo enormní, neboť alespoň základní porozumění vykazuje plných 99% galícijských a u katalánštiny neporozumí pouhé 3% příslušného regionu⁸⁰. Otázkou zůstává, zda existuje určitý vztah mezi jazykem a nacionalismem? Na tuto otázku se pokoušelo odpovědět španělské Centrum pro sociologické investigace⁸¹. Není nikterak překvapivé zjištění, že doopravdy existuje úzká vazba mezi hlavním jazykem a identifikací se s regionem, resp. že v regionech, kde existuje i jiný jazyk než kastilština, se více lidí považuje v první řadě za Španěly z těch co mají kastilštinu za hlavní jazyk a naopak, že ti, co mluví hlavně druhým jazykem, se více identifikují se svým regionem na úkor celostátní identity. Přesto pár poznámek: za první výše nastíněný model není

⁷⁷ tamtéž, str. 68-9

⁷⁸ tamtéž, str. 99

⁷⁹ viz Guerena, Morales Munoz (eds.) 2006, str. 247

⁸⁰ tamtéž, str. 250

⁸¹ tamtéž, str. 253-255

pravidlem, v praxi lze nalézt všechny teoretické modely, tedy že např. obyvatel Katalánska mluví převážně kastilsky, ale přesto se považuje hlavně za Katalánce nikoli za Španěla. Toto je obzvláště patrné v Baskicku z již uvedených důvodů malé rozšíření baskičtiny; za druhé, existují dvě různé modalities vazeb mezi jazykem a nacionalismem: zatímco pro Katalánce mluvit katalánsky znamená stimulovat svojí katalánskou identitu, pro mnoho Basků je naopak jejich nacionalismus a identifikace se svým regionem tím pravým impulsem k učení se baskičtiny; za třetí, nelze stavět na stejnou úroveň pocit sounáležitosti s určitým regionem a politický nacionalismus. Např. Galíjci se cítí více spjatí se svým regionem než Katalánci, přesto u nich galíjijský nacionalismus není tak oblíbený; a konečně za čtvrté, jazyk není jediným a nemusí být ani hlavním důvodem toho, že se obyvatelé identifikují se svým regionem více než se Španělskem. Příkladem jsou Kanárské ostrovy a do jisté míry Asturie, kde žádný druhý oficiální jazyk neexistuje, přesto do výše popsaného modelu zapadají. Dokreslují tak jen specifickou celého Španělska, resp. její regionalistické problematiky.

K některým ekonomickým aspektům a vlivu EU

Na závěr bych se chtěl ještě vrátit k regionálním dysfunkcím, zmíněných na závěru kapitoly věnované budování státu autonomií s ohledem na výše uvedenou tezi, že regionálně podmíněné ekonomické rozdíly nehrály podstatnou roli při rozvoji španělských periferních nacionalismů, konkrétně Baskicka a Katalánska, alespoň ne v tom smyslu, že by se tyto dva regiony dožadovaly zlepšení své hospodářské situace (naopak si stěžovaly na nemožnost rychlejšího rozvoje, způsobeného zaostáváním zbytku a neefektivitou centrální vlády) a s ohledem na více jak dvacetileté členství Španělska v Evropské unii. Neboť v tomto výčtu jaksi chybí Galicie⁸², je tedy otázkou, zda se přeci jen v tomto bodě nebudou cesty tří periferních nacionalismů rozcházet?

V prvé řadě musíme vyzdvihnout fakt, že konstrukce společné Evropy vždy měla a má výraznou podporu celého španělského lidu, bez zřetelných regionálních disparit, nejedná se tedy o něco, co by citelně ovlivňovalo španělské nacionalismy⁸³ v negativním smyslu. Evropa vždy představovala historické řešení reálných španělských problémů, od hnutí „regeneracionismus osmadevadesátého“⁸⁴ (el regeneracionismo noventaiochista), přes spisy Ortegy y Gasset, Frankovu žádost o začlenění do evropských struktur v 60. letech minulého století, až po samostatný vstup v roce 1986, členství Baskicka a Katalánska v Radě evropských národů⁸⁵ a jejich požadavky na větší reprezentace regionů v evropských institucích. Evropa totiž pro Španěle vždy znamenala demokracii, svobodu, ale také respekt všech odlišností a materiální prosperitu⁸⁶.

Vezmeme-li to z globálního hlediska, je jasné, že mezi priority každého regionu ve vztahu k Evropské unii patří snaha udržet si svoji relativní mocenskou pozici, popř. ji zvýšit, disponovat vlastními informačními kanály, maximalizovat čerpání zdrojů z evropských fondů a celkově podporovat ekonomický růst regionu a regionální konkurenceschopnost, i s ohledem na uspokojení místních elit a voličstva⁸⁷. Jedná se tedy

⁸² jejíž nacionalismus, jak jsem viděli, byl naopak produktem touhy po ekonomickém pozvednutí regionu

⁸³ potvrzuje to i štěpení na pro a protievropsky orientované voliče španělských periferních nacionalismů. Pouze u voličů extrémně radikální baskické strany Herri Batasuna převažují protievropské nálady, kdežto naopak radikální katalánský nacionalismus, reprezentovaný stranou Esquerra Republicana de Catalunya (o obou stranách viz níže), je výrazně proevropsky orientován, ostatní nacionalistické strany se nacházejí kdesi uprostřed (o tomto více viz Closa 2001, str. 107-123).

⁸⁴ viz Varios autores 2003, str. 209 an.

⁸⁵ Viz <http://www.aer.eu/fr/home.html>

⁸⁶ viz Varios autores 2003, str. 165

⁸⁷ viz Closa 2001, str. 237-8

o tzv. regionální mobilizaci, tedy vůli po aktivní účasti v evropských strukturách, ale zatímco některé mimošpanělské regiony jsou hnány především touhou kompenzovat něco, čím vnitřně disponovaly a o co v důsledku členství v EU přišly, v případě španělských regionů se v první řadě jedná o možnost získat něco, čehož se jim vnitrostátně nedostávalo⁸⁸. Z toho pramení i velká podpora, které se regionálním vládám dostává v otázce vyvíjení vlastní zahraniční politiky a regionální propagace. V Bruselu tak existují informační centra všech 17 španělských autonomních regionů, jež mají mj. informovat evropské orgány o regionálních požadavcích. Ve stejném duchu je pak aktivní členství těchto jednotek v evropském Výboru regionů.

Takto by se mohlo zdát, že impakt členství Španělska v EU na jeho periferní nacionalismy byl tedy nulový. Tato teze ovšem bere za své, připomeneme-li, že v rámci regionálních politik vůči EU existuje i tzv. konfrontační strategie, jejímiž hlavními aktéry jsou nepříliš překvapivě Baskové. Tato konfrontační strategie spočívá na žádosti o zavedení bilaterálních vztahů mezi Basky a evropskými institucemi, ba dokonce na zavedení *ius legationis*, tedy na oboustrannou výměnu diplomatického personálu. V rámci této strategie Baskové neváhali o dobrovolné vystoupení z některých evropských institucí a prosazení tzv. politiky prázdné židle, a to konkrétně u těch institucí, jež pohlízejí na všech 17 autonomních regionů Španělska jako na sobě rovné regiony⁸⁹. Podobným směrem pak šel starý návrh nacionalistů o tom, že by španělská delegace při EU byla vždy dvoučlenná, tvořená jedním zástupcem tzv. historických národností a jedním zástupcem zbylých 14 regionů⁹⁰. Samozřejmě tedy nelze hovořit o tom, že by vstup Španělska do EU znamenal cosi jako jednu z dalších příčin nadále přežívajících periferních nacionalismů.

Hovořit ovšem můžeme o tom, že vstup do EU znamenal pro tyto nacionalismy jasný impuls, novou silnou motivaci, jakým směrem vyvíjet budoucí politiku a nacionalistické požadavky (jež mohou vyústit až v popření nutnosti státní existence, coby zbytečného mezičlánku mezi EU a regiony). Dokazuje to i míra vůči EU přednášených požadavků v mezi-regionálním srovnání: nejradiálnější jsou tedy Baskové, těsně následováni pragmatickými Katalánci, kteří taktéž touží po co největší participaci, ovšem v rámci platné ústavy a existujících multilaterálních mechanismů (byť už i oni žádají navázání bilaterálních vztahů a vyslání svých zástupců). Jako další v pořadí jsou Galicie,

⁸⁸ tamtéž, str. 239

⁸⁹ tamtéž, str. 248

⁹⁰ tamtéž

Andalusie, Valencie a Kanárské ostrovy⁹¹. Byť tedy touha po větší regionální participaci a nacionalismus spolu v teorii nikterak nesouvisí, tyto fakta opět potvrzují jednu z prvních tezí této práce: a sice, že v případě Španělska se rozlišení mezi regionalismem a nacionalismem často stírá, že se jedná o jednu a tatáž věc, že oba fenomény jsou neoddelitelné a navzájem se ovlivňují. Neboť není překvapivé, že ve výše uvedeném výčtu se krom tzv. historických národností nacházejí ty regiony, jež z dlouhodobého hlediska vykazují největší míru regionálního vědomí, v některých případech i národnostního vědomí.

Je-li tedy Evropa brána jako řešení, resp. jako možnost jak vyřešit i ekonomické problémy Španělska, je potřeba si položit otázku, zda se to daří? Zde je nutno odpovědět negativně, neboť výrazné regionální rozdíly ve Španělsku nadále přetrvávají⁹². Je to způsobeno i tím, že pozitivní či negativní dopady evropských směrnic mají regionální charakter vzhledem k tomu, že se týkají zemědělství nebo průmyslu, tedy teritoriálně koncentrovaných produkcí. Není těžké si domyslet, že veskrze rurální Galicie byla negativně poznamenána evropskými nařízeními ohledně rybolovu, mléčných kvót a lodního průmyslu⁹³, což mj. vedlo obyvatele tohoto regionu k uspořádání manifestací vůči místní vládě. Má-li totiž, jak jsem napsal výše, regionální nacionalismus primárně socio-kulturní původ, existuje nicméně mnoho situací, kdy se vyskytne požadavek po uznání specifické identity i z ekonomických důvodů, jakožto touha po ochraně regionální identity od centralizujících sil kapitalismu⁹⁴. Není proto překvapující, že reprezentant současného galicijského nacionalismu (Galicijský nacionalistický blok BNG, viz níže) je taktéž silným kritikem evropské politiky, přičemž na rozdíl od jiných nacionalistických stran nevidí EU jakožto způsob jak obejít centrální vládu, ale naopak, jako příčinu zesílení predominance centrální vlády⁹⁵.

Mohlo by se tedy zdát, že alespoň v případě Galicie, coby „poraženého“ regionu bude hrát ekonomický faktor důležitou roli, že bude podněcovat nacionalistické nálady. V současnosti tomu tak doopravdy je, nicméně je tomu tak i v případě Baskicka a

⁹¹ tamtéž, str. 249

⁹² tyto rozdíly se netýkají jen historických národností Španělska, ale všech regionů a nejsou jen ekonomického rázu. Andalusie, Madrid a Katalánsko dohromady dají jak 50% všech obyvatel, tak španělského HDP. Čtyři největší regiony pokrývají 61% území Španělska, šest nejlidnatějších pak 70% všech obyvatel, atd. (Closa 2001, str. 229). V této části ovšem nejde o zhodnocení španělské či evropské regionální politiky, ale o analýzu těch konkrétních principů, aplikovatelných ve třech studovaných regionech, jež by daly další vodítka pro předmět této práce.

⁹³ viz Dudek c2005, str. 16

⁹⁴ tamtéž, str. 27

⁹⁵ tamtéž, str. 46

Katalánska, což nás logicky přivádí k myšlence, že relativní bohatství toho či onoho regionu nebude onou hnací silou nacionalismu. A byť jsem ukázal negativní dopady evropské politiky na Galicii, nebude to ani supranacionální faktor, jenž bude zpochybněn, naopak se obloukem dostáváme zpět k regionálnímu uspořádání Španělska a tedy k tzv. státu autonomií, jenž ve spojitosti s evropeizací a internacionalizací hospodářství vedl k změně regionální strategie, od komparativní převahy k převaze konkurenční⁹⁶ (comparative advantage a competitive advantage).

Každý region se tak v tomto vnitřním souboji snaží uspět a je obzvláště citlivý na špatnou centrální politiku. Napsal-li jsem výše, že Baskicko a Katalánsko nechtějí doplácet na chudší regiony, jde tento fakt tímto směrem (v 60. letech minulého století v těchto dvou regionech podporoval Franco masivní průmyslovou modernizaci a nutno říct, že se mu to povedlo, ale vyvolalo to ony rozzlobené nálady, orientované především vůči centrální vládě) a jen potvrzuje onu domněnku, že to není pouze chudoba, jež může vyvolat nacionalistické tendence. To, co tedy přispívá k tomu, aby regiony formulovaly požadavky na větší autonomii tedy není ani tak jejich relativní ekonomické postavení, jako spíš negativní vnímání centrální politiky, která ohrožuje jejich současné postavení nebo nastolený ekonomický kurs⁹⁷.

Historické národnosti Španělska se tím dostávají do – v jisté míře – schizofrenní situace: nejsou sice spokojeny s centrální politikou, stejně tak ale mají na zřeteli výhody plynoucí z národní podstaty Španělska; cítí, že regionální a nacionální zájmy nejsou protichůdné, nýbrž komplementární, neboť se odvolávají na dva soubory sociálních vztahů, jež do sebe zapadají, ale jsou odlišitelné; nejsou tak ochotny ani k rebelii vůči centrální vládě, upřednostňují regionální zájmy, ani k podrobení se nadřazením národních zájmů; nacházejí podstatné nevýhody jak v centralismu tak v secesionismu. Tento fenomén je ve Španělsku nejlépe vyjádřen větou „acato pero no cumpro⁹⁸“ a dokládá, že výše popsaná dlouhá historie bojů mezi centralismem a autonomismem v této zemi se vryla hluboko do španělských genů, když se projevuje i dnes, včetně ekonomické sféry.

Konec konců, potvrzení vlivu ekonomických otázek, resp. ne vždy účelná centrální politika v této oblasti, ruku v ruce s formálními možnostmi obsaženými v institucionální struktuře státu autonomií, nemají vliv pouze na nacionalismy tzv. historických národností Španělska, nýbrž podněcují, ba dokonce – s ohledem na závěr této práce – konstruují

⁹⁶ tamtéž, str. 21

⁹⁷ tamtéž, str. 30

⁹⁸ „respekтуji (mám v úctě), ale neprovádím“ – viz Ramón Lasuén 1986, str. 37

nacionalismy jiné, jež právě v separátní identitě, kterou se snaží uplatňovat nejen na španělské, ale i na mezinárodní scéně, vidí možnost, nebo lépe řečeno politický nástroj, jak od centrální vlády získávat více⁹⁹.

Zdá se, že chyba se tedy nachází ve špatné státní politice centrální vlády, jejíž dějiny jsou – jak jsem napsal výše – dějinami finančně chudého a administrativně neúčinného státu. Proč tomu ovšem tak je? Odpověď, jež v jisté míře osvětluje nejen existenci současných nacionalistických tenzí u bohatých regionů, ale i zrod těchto nacionalismů v minulosti, je nutno hledat právě ve faktu, že Barcelona a Bilbao byly ekonomickými, ovšem nikoli politickými centry Španělska téměř do konce 20. století (a dnes jsou nadále jedněmi z hlavních ekonomických center spolu s Madridem, popř. Valencií), tedy v následující odvážné teorii.

Náklady na produkci veřejných statků úměrně klesají s rostoucím objemem produkce, stát tak může globálně ušetřit, aniž by snížil redistribuci veřejných statků tím, že bude koncentrovat výrobu těchto statků na národní úrovni, přičemž dříve byly produkovány regionálně. A naopak, regiony mohou využít takto ušetřené zdroje k produkci většího množství soukromých statků nebo veřejných statků s regionálním dosahem. To, co zde popisujeme je tedy centralizace spojená s růstem, a právě onen růst představuje implicitní souhlas regionů s provedením určitého stupně centralizace. Historie tento trend potvrzuje: ve větším měřítku nikdy nebylo možné centralizovat, aniž by s tím byl spojen ekonomický rozvoj, a stejně tak, jakákoli progresivní centralizace byla vždy podložena rychlým růstem. Je to i logické v tom smyslu, že obyvatelé historických regionů budou souhlasit s centralizací do té míry, do které jim nově utvořený národ bude garantovat stejnou míru svobody a ochrany, již se do této doby těšily, přičemž bude zvyšovat jejich blahobyt, aniž by to jakkoli narušovalo jejich původní identitu¹⁰⁰.

Toliko k úvodu, jenž měl přinést podklady pro rozlišení mezi klasickým multi-regionálním státem a tzv. „převráceným multi-regionálním státem“ (Estado multi-regional invertido). Neboť je to opět historie, která dokazuje, že státy, jež vykazovaly dlouhodobě stabilní růst, byly organizovány okolo jednoho centrálního regionu, dominantního jak v otázkách ekonomie tak politiky. Naopak, státy, jež se strukturovaly okolo centrálního regionu, který byl politickým ovšem nikoli ekonomickým centrem státu, vykazovaly

⁹⁹ tato politizace latentních regionálních národnostních identit je patrná např. v případě Baleárských ostrovů, Valencie, Aragonie a Kanárských ostrovů, přičemž poslední dva zmíněné regiony se dočkaly souhlasu španělského parlamentu v prosinci 1996 ve věci reformy jejich Statutů, v nichž si přiznávaly vlastní národnost. (Dudek c2005, str. 40)

¹⁰⁰ viz Ramón Lasuén 1986, str. 42-5

pomalejší růst¹⁰¹. A Španělsko bezesporu bylo a do jisté míry i nadále je klasickým případem převráceného multi-regionálního státu, což vysvětluje onen pojem brzdy, uvedený v první části této práce. Nové tisíciletí sice přisuzuje čím dál tím větší roli Madridu i v ekonomických otázkách, je tedy možné, že se jedná o pomalu odeznívající faktor, jenž měl vliv na baskický a katalánský nacionalismus hlavně v minulých stoletích, ale úplně pominout jej nelze ani dnes.

Na závěr snad jen několik poznámek k oné problematice brzdy v převráceném multi-regionálním státě. Ekonomické centrum nemůže své periférii nařídít politickou stabilitu a ekonomický růst, jako v klasickém případě, neboť nedisponuje politickou mocí k takovému kroku, je politickou periférií. Naopak, ekonomická neúčinnost a politická nestabilita ekonomické periférie brzdí růst a narušuje stabilitu ekonomického centra, neboť, jakožto politické centrum vnucuje své normy politické periférii, tedy ekonomickému centru. Výsledkem je pak globální nestabilita a zaostávání¹⁰².

Byť je tedy nyní Madrid jak politickým, tak jedním z ekonomických center Španělska, faktem zůstává, že tato země vykazuje jeden z nejmenších růstů ekonomiky v celé EU. Tento nedostatečný růst na národní úrovni se totiž nedaří kompenzovat růstem regionálním, což přispívá k silným tensím uvnitř autonomních regionů a pouze nové centralizace mohou tento stav korigovat. I zde se tedy dostáváme k závěru, že ekonomický faktor nemá přímý vliv na nacionalistické aspirace španělských národností v tom smyslu, že by se týkal jen jich. Naopak podobnými neduhy bude trpět každá země, jejíž model byl, popř. je model převráceného multi-regionálního státu. V případě Španělska ovšem získává ekonomický faktor kyselejší příchuť, neboť regiony zde v několika případech reprezentují i svébytné národnosti, tento faktor tak nebude pouze posilovat regionalistickou politiku, nýbrž i nacionalismus příslušných národností.

Vzhledem ke všem výše zmíněným problémům, jimž musí multinacionální Španělsko čelit, zbývá tedy podívat se na vývoj periferních nacionalismů od demokratického přechodu do současnosti.

¹⁰¹ tamtéž, str. 69

¹⁰² tamtéž, str. 85-98

Část III – vývoj nacionalismů v pofrankcovské éře ze stranického a vnitroregionálního hlediska

Dříve než se pustím do komparace vývoje španělských periferních nacionalismů v současnosti, chtěl bych navázat na spolupráci těchto tří regionů, popsanou o něco výše, neboť tam padla zmínka o roku 1998. Nejprve je potřeba zmínit fakt, že během demokratického přechodu bude každý region preferovat samostatný postup při tvoření a schvalování nových autonomních statutů. Je proto víceméně překvapivé, že se spolupráce objeví v roce 1998 tzv. Barcelonskou Deklarací, podepsanou umírněnými¹⁰³ nacionalisty všech tří regionů (až na několik významných výjimek – např. prezidenta katalánské samosprávy Pujola), kde se kritizuje nedosažení cíle Španělska coby multinacionálního státu a kde se vyžaduje určitá forma konfederace, která by uznávala suverenitu baskického, katalánského a galicijského národa, což by se projevilo i spolupráci těchto menšin s Evropskou Unií¹⁰⁴. Ostatně, tento požadavek uznání multinacionálního charakteru Španělska je, jak uvidíme, hlavní hnací silou současných španělských nacionalismů.

Bylo by zbytečné opakovat se, že ani tento pakt nic nového nepřinesl, resp. opět prokázal značnou ideologickou heterogenitu politických stran, jež tento pakt tvořily, což se ostatně prokázalo ve volbách do evropského parlamentu v roce 1999, kdy šly strany opět do boje samostatně a jejich 5 zvolených zástupců nakonec skončilo v třech různých parlamentních skupinách štrasburského parlamentu¹⁰⁵. Prokázalo se to i o rok později ve španělských parlamentních volbách, kde sice hlavní strany Katalánska, Baskicka a Galicie utvořily předvolební koalici v duchu Barcelonské deklarace, přednesly dlouhodobě prosazované cíle (reforma senátu, reforma financování regionů, atd.), ale zvolení baskičtí a galicijští zástupci se nakonec, na rozdíl od katalánských politiků, rozhodli nepodpořit nově vznikající vládu J.M. Aznara¹⁰⁶. Je to právě vzhledem k neúspěchu těchto aliancí, jejich efemérní životnosti, jejich ideologickou nejednotností, jejich veskrze symbolickým charakterem a jejich téměř nulovému vlivu na španělskou a mezinárodní politickou scénu, proč je tato část dána před vlastní analýzou soudobých periferních nacionalismů. Neboť,

¹⁰³ Radikální nacionalisté podepsat odmítli a vytvořili se vlastní deklaraci v roce 2000, tzv. Irunskou Deklaraci, kde požadují právo národů na sebeurčení.

¹⁰⁴ viz de la Granja Sainz 2003, str. 95

¹⁰⁵ viz De la Granja Sainz, Beramendi, Anguera 2003, str. 263

¹⁰⁶ tamtéž. Další pokusy oživit Galeuzcu existují, viz společná kandidátka v eurovolbách roku 2004, která ovšem přinesla pouze jedno křeslo baskickým a jedno křeslo katalánským stranám. Opět se tedy nedostalo na Galicijce a Galeuzca tak opět upadla do bludného kruhu.

vzhledem k velké vzdálenosti, která od sebe pojí katalánský, baskický a galicijský nacionalismus, vzhledem k tomu, že se jednalo o aliance hnané negativním postojem vůči Španělsku, namísto o aliance tvořené pozitivními společnými elementy, je jasné, že odpovědi na problematiku španělských nacionalismů musíme hledat u každého případu zvlášť.

Katalánsko

Již v roce 1974 zakládá Jordi Pujol Demokratickou konvergenci Katalánska a určuje tak politické směřování celého regionu až do dnešních dnů (Pujol byl prezidentem katalánské samosprávy zvané Generalitat od roku 1980 do roku 2003). V roce 1975 se na dva roky spojí s 10 dalšími politickými stranami v uskupení zvaném Rada politických sil Katalánska jehož hlavním výsledkem bude ustanovení sedmibodového programu, který mj. požadoval opětovné zavedení veškerých svobod, kterým se Kataláncům dostávalo ve Statutu z roku 1932¹⁰⁷.

Po prvních svobodných parlamentních volbách ve Španělsku od nástupu Franka k moci z června 1977 bylo jasné, kam budou směřovat první snahy katalánských politiků: obnovení místní vlády zvané Generalidad a nový autonomní statut. A když na podporu těchto kroků vyšlo v září téhož roku milión Katalánců do ulic, uvědomila si centrální vláda, že obnovení demokracie se neobejde bez obnovení Generalidady, což se ostatně stalo na konci stejného měsíce. Prvním prezidentem regionální vlády se stává Josep Tarradellas, aktivní člen katalánských politických stran a protifrancovského odboje za Druhé republiky, toho času navrátilší se ze zahraničního exilu. Tento politik se ve svém prvním vystoupení před katalánským publikem proslavil slovy "*Ciutadans de Catalunya, ¡ja sóc aquí!*"¹⁰⁸, která do dnešního dne symbolizují obzvláště pro Katalánce konec utrpení způsobeného Frankovou diktaturou, ale i mnohem obecněji, jsou jakýmsi zaklínadlem katalánského nacionalismu.

Následný, v roce 1979 přijatý Statut, řešící postavení Katalánska, který byl konsensem všech relevantních demokratických sil tohoto regionu, utnul veškeré naděje zastánců nezávislosti¹⁰⁹ neboť ač sepsán katalánskými vlastenci a ač delegoval značné pravomoci na místní samosprávu, včetně zdůraznění katalánštiny coby prvního oficiálního jazyka regionu, uznává kastilštinu coby zcela rovnoprávně postavenou a i v jiných oblastech se vždy odvolává na postavení Katalánska v rámci Španělska a na nutný soulad se španělskou ústavou.

¹⁰⁷ program viz Alcalá 2006, str. 213

¹⁰⁸ „Občané Katalánska, již jsem zde“ – převzato z www.wikipedia.org

¹⁰⁹ O těchto zastáncích nezávislosti v Katalánsku v prvních letech demokratického přechodu dvě poznámky: představují 9,8% katalánského obyvatelstva a nejvíce z nich pochází z vyšších tříd. Nejednalo se tedy o nijak zvlášť početnou skupinu (byť se zde jedná pouze o procentuální vyjádření nekompromisních zastánců nezávislosti), a tato skupina byla značně sociálně podmíněná – viz Ferrando 1982, str. 473-87

A konečně, je zapotřebí zmínit první katalánské parlamentní volby z roku 1980, ve kterých zvítězí Demokratická konvergence Katalánska, díky čemuž Tarradellase nahradí Jordi Pujol a vládnout bude nepřetržitě až do roku 2003. Takto dlouhá vláda jednoho muže implikuje několik skutečností: za první, současná podoba Katalánska, resp. veškerá získaná politická práva (a je jich více než kdykoli v historii) jsou především výsledkem obratné Pujolovi politiky; za druhé, zaměříme-li se na podobu katalánského nacionalismu posledních 20 let minulého století, je jasné, že se jednalo o zcela konzistentní politiku (neboť u moci byl pořád stejný člověk) a že se tato politika shodovala s přáním většiny Katalánců (jinak by Pujol nebyl tolikrát znovuzvolený); za třetí, je příhodné si tedy tuto nacionalistickou politiku přiblížit, tak jak jí Pujol prezentoval během svého uvedení do funkce 23 dubna 1980¹¹⁰: to, že se bude jednat o nacionalistickou politiku zdůrazňuje již v první větě. Katalánsko jakožto národ a identita se dle něj dostalo na pokraj zániku, proti čemu chce bojovat. Ale je si vědom, že ekonomická síla není tak velká a chce své snahy orientovat na pole kultury, občanství a umění soužití. Je tedy nasnadě pochopit, že měl-li někdy separatistické nálady, racionální úvahy o ekonomické výhodnosti svazku se Španělskem vždy převážily¹¹¹.

Takto nastavený kurs, zdá se, by mohl platit i dnes, ale realita posledních let je přeci jen jiná. Jedná se hlavně o kontroverzní návrh na tzv. Třetí statut autonomie Katalánska (tedy dokumentu upravujícím postavení Katalánska v rámci Španělska), přijatý drtivou většinou katalánského parlamentu 30 září 2005 a následujícího roku schválený španělským parlamentem. Katalánští politici se domnívali, že celý region prošel významnými změnami od roku 1978 a je tedy zapotřebí nových zákonů reagujících na současný stav. Jejich návrh ovšem obsahoval několik klauzulí, které byli zástupci hlavní španělské pravicové strany Partido Popular (PP) napadeny coby protiústavní a nutno podotknout, že finální dokument obsahoval jisté změny oněch nejkontroverznějších pasáží, což mj. vedlo zástupce radikálních katalánských stran k taktéž odmítavému stanovisku, pro přílišnou měkkost nového usnesení. Několik významných změn v novém Statutu přesto nacházíme, změn sice relativně neškodných s ohledem na celistvost španělského státu,

¹¹⁰ viz Alcalá 2006, str. 222

¹¹¹ Byť nelze opomíjet, že ona loajalita se snáze zachovává v situaci, kdy mnoho katalánských nacionálních požadavků bylo a je plněno a není tedy mnoho důvodů pro nespokojenost, snad s výjimkou systému financování autonomních regionů a výše probraných ekonomických aspektů. Financování autonomních regionů je tedy palčivým problémem současnosti, neboť zde převládá značná asymetrie. Za první Baskicko a Navarra z historických důvodů platí menší daně než by jim příslušelo, byť patří mezi nejbohatší regiony. Za druhé, bohatší regiony nechtějí nadále financovat chudší regiony, byť změny se očekávat nedají, neboť současná ústava je založena na principu solidarity, navíc se Španělsko bez katalánských peněz obejít nemůže (Balfour 2007, str. 14-16).

přesto tyto schválené modifikace spolu s těmi, které byly zavrhnuty, signalizují jistý posun v katalánském nacionalismu směrem k většímu radikalismu. Již v preambuli k Statutu¹¹² se píše, že Katalánci se považují za národ, nejen za národnost, jak je uvedeno v Ústavě. Je to právě tento odstavec a několik dalších, které byly napadeny zástupci PP. V tomto konkrétním případě vyčítají nešťastnou formulaci, kdy je termín národ z právního hlediska spjat s ideou suverenity. Nejinak je tomu v ostatních případech: Ipění na historických právech Katalánska (přenechat určité kompetence s puncem exkluzivity jako je vzdělání by znamenalo obejít základní zákony státu), nutnost pro všechny zaměstnance státní správy znát katalánštinu (v rozporu s článkem 3 Ústavy), zavedení bilaterálních jednání s Evropskou Unií a vyslání vlastních zástupců (v rozporu s praxí přenechat zahraniční záležitosti výhradně na státní úroveň), atd.¹¹³

Zde by bylo na místě se ještě obšírněji zmínit o výše citovaných radikálních stranách, resp. o Republikánské levici Katalánska¹¹⁴ (Esquerra Republicana de Catalunya ERC), jakožto reprezentanta katalánského nacionalismu nejtvrďšího ražení, mnohdy hraničního se separatismem, přesto právoplatným a důležitým členem katalánského politického spektra. Tato strana byla založena již v roce 1931 splynutím řady katalánských republikánských stran a představovala hlavní politickou sílu Katalánska v první polovině třicátých let minulého století, stejně jako jedno z hlavních antifrankistických center v regionu během občanské války. Po Frankově smrti se tato strana pokouší navázat na svojí úspěšnou minulost, podpořenou prozatímním vedením katalánské vlády Josepem Tarradellasem, ale první volby v roce 1980 ukáží, že voliči se cítí více osloveni pragmatickým katalanismem, reprezentovaným Demokratickou konvergencí Katalánska. Přesto v těchto volbách ERC získá skoro 9% hlasů a až do roku 1987 bude spolupracovat se svým výše uvedeným konkurentem. V tento rok dochází ke zlomu, strana se obrací k vyhraněně nacionalistickým pozicím a zdůrazňuje dosažení nezávislosti Katalánska jako hlavní cíl strany. Ocitne se tak v politické izolaci, ale naláká různá radikální hnutí jako členy Svobodné země (Terra Lliure), organizace experimentující svého času s quasi-terroristickými akcemi za nezávislost Katalánska. Co se volebních výsledků týká, dosahovala tato strana v posledních dvou desetiletích minulého století 5-10% hlasů a pravidelně se umísťovala na třetím místě coby do volební úspěšnosti v rámci katalánského politického systému. Poslední volby v letech 2003 a 2006 jí přisoudily kolem 15%

¹¹² Text Statutu viz <http://www.gencat.net/generalitat/cas/estatut/index.htm>

¹¹³ pro celkový výčet kritik PP viz Alcalá 2006, str. 234-239

¹¹⁴ O Republikánské levici Katalánska více viz Strmiska 2003, str. 50-54

voličských hlasů. Z těchto dat můžeme vyvodit dva závěry: za prvé, jistě bude existovat přímá úměra mezi počtem voličů ERC a separatistickými náladami uvnitř katalánské společnosti (tedy přímá úměra v tom smyslu, že počet voličů ERC reprezentuje počet těch občanů Katalánska, pro které je statut regionu, resp. jeho nezávislost na prvním místě politických preferencí, počet lidí opravdu chtějících nezávislost může být výrazně odlišný) a lze tedy usuzovat, že touha po nezávislosti není vlastní většině Katalánců; za druhé je ovšem potřeba říct, že nové století posílilo pozici ERC (i když ve volbách v roce 2006 si pohoršili ze skoro 16,5% na 14%¹¹⁵) a že zisky kolem 15% pro stranu radikálního stříhu, kterou z morálních předsudků a racionálního uvažování nemusí vždy volit všichni ideologičtí sympatizanti, je přeci jen vážným varováním do budoucnosti.

¹¹⁵ Výsledky převzaty z www.wikipedia.org

Baskicko

I v Baskicku předznamenává Francova smrt nebývalý rozkvět nacionalismu ve všech možných podobách. Zatímco progresivní proud celého Španělska byl navýsost protifrancovsky orientován, v Euskal Herrie¹¹⁶ byl po celou dobu boj proti fašismu spjat s hnutím za národní svobodu, což mu dodávalo jisté specifičnosti a odlišnosti, která se postupem času jen prohlubovala.

Tak či onak, nástup demokracie a budování nového Španělska znamenaly historickou příležitost¹¹⁷ pro prosazení baskických národnostních požadavků, neboť v euforii ze získané svobody a ze strachu z nových vln násilí se vždy určité věci prosazují lépe, a tedy i idea případné nezávislosti Baskicka by v této době nemusela být okamžitě smetena ze stolu. Nacionalističtí vůdci Baskicka, mezi kterými nechybí PNV ani ETA, se také scházejí v Xibertě, kde se diskutuje možnost uskutečnění ideje z konce třicátých let, a sice vytvoření Národní Fronty Baskicka, coby jednotného regionálního reprezentanta. PNV od této možnosti ovšem záhy opouští, kloní se na provládní stranu a začíná budovat svůj program autonomního Baskicka, ovšem uvnitř španělského státu. Za to si mj. vyslouží okamžitou legalizaci a spolupráci s centrální vládou, tato spolupráce bude nicméně Madridem brána jako pouhá nutnost pro oslabování radikálních proudů tohoto regionu¹¹⁸.

Na politické úrovni tak požadavky na právo na sebeurčení formulovány nebudou, je nicméně zajímavé si připomenout, do jaké míry byly independentistické tendence přítomné mezi běžnými obyvateli Baskicka v letech demokratického přechodu. Ve volbách roku 1977 si křesla za Baskicko rozdělily nacionalistické a nenacionalistické strany víceméně rovným dílem, přičemž voliči nacionalistických stran byli v 53% případů pro nezávislost, u ostatních stran toto číslo dosahovalo 19%¹¹⁹, což tedy odpovídá cca jedné třetině všech

¹¹⁶ Euskal Herria je baskický název pro evropský kulturní region nebo prostor, nacházející se z obou stran Pyrenejí a který zahrnuje španělské i francouzské území. Na rozdíl od názvu Euzkadi, který je veskrze politický, se zde jedná o význam spíše kulturní a není tedy toliko kontroverzní – převzato z www.wikipedia.org

¹¹⁷ Hovoříme-li zde o historické příležitosti, je zapotřebí připomenout jinou, nenaplněnou příležitost, a sice slib Spojených států během a těsně po skončení druhé světové války, slib to o navrácení původní svobody Baskicku. Ale zrada na sebe nenechala dlouho čekat, zrada která přišla z Washingtonu, Paříže a dokonce i Vatikánu, když se mocní tohoto světa chtěli více sblížit s Frankem. Je to jen jeden z mnoha příkladů světových dějin i současnosti, kdy jsou malé národy obětovány z politických a ekonomických důvodů. Viz Alonso 2004, str. 179

¹¹⁸ viz Alonso 2004, str. 62-64

¹¹⁹ viz Ferrando 1982, str. 408-9

Basků. Nadpoloviční většiny by tedy dosaženo nebylo, přesto se jedná o relativně početnou část baskického obyvatelstva a otázkou je, jak by podobné měření dopadlo dnes?

Následné kroky pak kopírují katalánský příklad, tzn. schválení Autonomního Statutu pro Baskicko, symbolicky pojmenovaném Statut z Gerniky (v kterém se Baskové mj. vzdávají ideje suverenity, stejně jako svazku z Navarrou) v roce 1979 a o rok pozdější první regionální volby, kde sice zvítězí PNV, ale hodně hlasů dostane i radikální Herri Batasuna.

Herri Batasuna (Lidová Jednota) vznikla roku 1978 jako volební aliance levicových stran Baskicka, usilujících nejen o právo na sebeurčení, ale taktéž o spojení v jeden celek s Navarrou. Považována za politické křídlo organizace ETA, dochází k zákazu její činnosti v roce 2002 (již v roce 2001 vznikla nová strana Batasuna, ale i ta se v roce 2003 dočkala zákazu činnosti). Pravdou je, že tato strana negovala jakoukoli vládní politiku, resp. se její zvolení poslanci vůbec nezúčastňovali parlamentních jednání. Poprvé k tomu dochází v roce 1992 při schvalování Maastrichtské smlouvy a jejich tři hlasy se vysloví proti jako jediní z celého španělského parlamentu.

Nelze ovšem hovořit o principu negace coby vůdčí ideologické zbraní baskických nacionalistů; ba naopak. PNV dlouho řešila, zda se přimknout na stranu „nacionalismu odporu“ (el nacionalismo de resistencia) či k více státotvornému „nacionalismu spoluvedení, dělby moci“ (el nacionalismo de cogestión) a druhá varianta nakonec zvítězila¹²⁰. V roce 1998 dochází k historickému okamžiku, a sice vytvoření Dohody Lizarra-Garazi¹²¹, pod kterou se podepsaly snad všechny politické síly Baskicka a která měla mj. za následek vyhlášení klidu zbraní ze strany organizace ETA. Tato dohoda, která se nepokrytě inspirovala v Belfastské dohodě téhož roku (tzv. Good Friday Agreement) explicitně proklamovala mír a demokratické prostředky jako jedinou možnost pro řešení existujícího konfliktu. Součástí dohody bylo i vytvoření národní instituce, která by zaštiťovala celou Euskal Herriu, nápad to pocházející již z třicátých let. To se také stalo o rok později s tím, že nové organizaci se dostalo názvu Udalbiltza, ale ani ta se nevyvarovala obtížím, kterými bylo vystoupení PNV a Eusko Alkartasuny (Baskická solidarita – strana, která se od PNV odštěpila v roce 1986 a patří mezi hlavní baskické strany) poté co ETA obnovila boje. Přesto jde nevrub této organizace i několik úspěchů,

¹²⁰ viz Strmiska 1998, str. 50

¹²¹ viz Alonso 2004, str. 208-214. Lizarra je baskický název pro město Estella, kde již byla podepsána dohoda v roce 1931 o přenechání vztahů s církví autonomnímu regionu.

mj. úspěšné zorganizování Mezinárodní Konference pro Práva Národů v prosinci 2002, jejímž vyvrcholením byl manifest na podporu práva na sebeurčení národů¹²².

Každopádně, Lizarra-Garazi nakonec trvala pouhých 19 měsíců, její neúspěch lze vyložit několika způsoby: neplnění vytýčených cílů, neochota spolupráce centrální vlády, ale také postupné vycouvávání PNV, která si byla vědoma, že rozvoj separatismu ohrožuje privilegovaný statut regionu a tedy i mnoho politických a ekonomických zájmů. Tento „loajální“ postoj PNV byl ovšem zavádějící, ne by PNV byla separatistickou stranou v pravém slova smyslu, ne že by nadále nepodporovala mír a demokracii, ale teprve nové tisíciletí přináší novou, doposud nepoznanou dynamiku do nacionalistických projektů Baskicka, spojenou se současným předsedou autonomní baskické vlády (nazývaný Lehendakari, jedná se o J.J. Ibarretxeho, ve funkci od roku 1999 do současnosti).

Ten v roce 2001 předložil návrh nového statutu pro Baskicko¹²³, nesoucí jeho jméno, tedy Plan Ibarretxe¹²⁴. Hlavními pilíři tohoto návrhu jsou uznání Baskicka jakožto svébytného evropského národa s vlastní identitou, právo Basků rozhodnout o jejich budoucnosti (tedy právo na sebeurčení a nutnost respektovat rozhodnutí učiněná občany každého regionu širšího Baskicka (tedy včetně Navarry a francouzské části Baskicka). Další reformy obsažené v tomto návrhu pak jdou podobnou cestou. Mj. se jedná o autonomní justici, přímá reprezentace Baskicka v EU, zavedení dvojího občanství, právo na národní sportovní reprezentace, atd. Jedná se tedy o jakousi třetí cestu mezi španělským konstitucionalismem a separatismem, reprezentovaným EH a ETA. Nový právní vztah by byl definován jakožto dobrovolný politický svazek.

Toliko k umírněnému baskickému nacionalismu, jenž očividně umírněným přestává být. Opět pouze budoucnost může ukázat, zda tento trend bude pokračovat, či zda se PNV vrátí k pragmatičtější rétorice.

¹²² Viz Alonso 2004, str. 218-219

¹²³ tento návrh byl baskickým parlamentem schválen, nikoli ovšem španělským, kde byl výraznou většinou zamítnut – o tomto více viz Cierva 2005, str. 1265-71. Nejen, že španělský parlament tento návrh zamítnul, ale jako reakci nechal Aznar schválit nový zákon 28. listopadu 2004, kde se počítalo s uvězněním kohokoli zastávajícího veřejnou funkci, kdo by svolal volby nebo referendum bez souhlasu parlamentu. Na neschválení návrhu reagoval Ibarretxe slovy: „El Estado español sólo será posible si las naciones que le componemos estamos de acuerdo“. (Španělský stát bude možný pouze tehdy, budeme-li my národy co ho tvoříme ve shodě – viz Cierva 2005, str. 1271). Nejde ani tak o obsah pronesených slov, jako spíš o to, že byla přednesena nejvyšším baskickým ústavním činitelem.

¹²⁴ kompletní text tohoto návrhu viz http://www.nuevoestatutodeeuskadi.net/docs/estatutovasco_cas.pdf

Fenomén ETA a radikální baskický nacionalismus

V předchozí kapitule jsem zmínil organizaci ETA, která, jak známo, je organizací teroristickou, otevřeně usilující o nezávislost Baskicka. Její analýza by vydala na samostatnou práci, v následujících odstavcích se tedy budu věnovat pouze těm aspektům, jenž odpovídají záměru této komparace. Není totiž překvapivé, že v Baskicku bují separatistické tendence, ty najdeme i u Katalánců v podobě strany ERC (viz výše) a Galícijských (viz níže). Taktéž není překvapivé, že se určité hnutí uchýlilo k používání násilí pro dosažení svých cílů, Katalánsko má svou Svobodnou zemi (viz výše), Západní Evropa má svou zkušenost se Severním Irskem popř. Korsikou, a podobný výčet na celosvětovém měřítku by nebral konce.

Ostatně existují i názory, že „vnitřní ozbrojený konflikt (může) plnit z hlediska národotvorného procesu probíhajícího v rámci soudobých národních států podobnou funkci, jakou kdysi splnily velké válečné konfrontace mezi utvářejícími se evropskými národními či přednárodními státy¹²⁵“. Tato kapitola tedy bude chtít zodpovědět následující otázky: vliv organizace ETA na baskický nacionalismus, míra separatistických tendencí u baskického obyvatelstva, přínos či škody způsobené touto organizací baskickým nacionalistickým požadavkům a konečně, důvody proč se tento fenomén přeci jen neuchytil v příslušných podobách v Katalánsku a Galícii.

ETA (Euskadi Ta Askatasuna – „Baskicko a svoboda“) oficiálně vznikla 31. července 1959, jakožto hnutí nespokojenců s přílišnou pasivitou PNV. V první řadě se jednalo o reakci proti útlaku Frankova režimu, proto se tato organizace nejprve snažila sjednotit všechny baskické nacionalistické proudy a paramilitární aspekt této organizace se rodil jen pozvolna. A byť v teorii ETA s terorismem počítala, v praxi na něj neměla dostatek prostředků, ale hlavně část jejího členstva se spíše přiklánělo k spojení s jinými organizacemi a účastí v masovém hnutí. Proto se také ETA v šedesátých letech rozštěpila a zůstala jen radikální část¹²⁶. Toto štěpení pak bude pro ETA příznačné až do poloviny 90. let, kdy teprve vznikne jediná organizace¹²⁷.

¹²⁵ viz Barša, Strmiska 1999, str. 195

¹²⁶ viz Strmiska 2001, str. 10-13

¹²⁷ kolem roku 1970 štěpení na ultralevicové Rudé Buňky, militantní ETA-V a většinovou revoluční marxistickou ETA-VI. O několik let později se již většinová ETA-V rozdělí na vojenskou ETA-M a politicko-vojenskou ETA-PM (jedná se pouze o hlavní štěpení, v reálu jich bylo mnohem více). Nakonec zvítězí vojenská část ETA – viz Strmiska 2001, str. 15-28,

Co se dosažených úspěchů a podpory veřejnosti týká v minulém století, není to zcela jednoznačné: terorismus ETA vyvolal protireakci, ať už protibaskický terorismus zosobněný tzv. *incontrolados* („nekontrolovaní“), což byli příslušníci nebo komplicové bezpečnostních sil za Francova režimu¹²⁸, nebo v podobě tzv. „špinavé války“ (*guerra sucia*) vedené v osmdesátých letech, tedy již za demokracie¹²⁹. Ostatně to, proč ozbrojený konflikt aktérů vyhrocených etnicko-politických konfliktů v západní Evropě nabývá charakteru teroristických akcí a vládní protireakce charakteru špinavé války je vysvětleno nerovností militárního potenciálu obou skupin. Konvenční válečný konflikt je tak nahrazen teroristickou psychologickou válkou, přičemž asymetrie celkového poměru sil se promítá do kalkulace zisků a ztrát obou aktérů¹³⁰.

Podobné to bylo u podpory baskické veřejnosti, která oscillovala podle toho, zda míra násilí ETA přesáhla únosnou míru, nebo zda byly zásahy frankistické a postfrankistické policie neadekvátní. Tento stav ostatně odpovídá i jiné specifičnosti baskického nacionalismu, a sice jeho roztříštěnosti, kdy vedle sebe existuje několik názorů, jak řešit postavení Baskicka (autonomie, nezávislost, centralismus, federalismus), ale ani jeden z nich není většinový, což „činí baskickou situaci tak tekutou a poskytuje násilí teroristů i protinásilí státní autority mocný potenciál, aby se klima veřejného mínění naklánělo tím či oním směrem, aniž by kterékoli jasné a konečné řešení otázky získalo dostatečnou podporu¹³¹“.

Několik závěrů ovšem k rozmezí let 1975-2000 souhrnně uvést lze: za první, již v roce 1978 bylo jasné, že fenomén ETA nezmizí se starým režimem, v němž se zrodil, ba dokonce počet obětí ETA v prvních třech letech přechodu k demokracii zaznamenal nebývalý růst¹³²; za druhé, třicet let terorismu se přeci jen „vyplatilo“, v roce 1989 se v Alžíru koná první jednání vládou a ETA¹³³. Tyto a následující jednání (včetně paktu Lizarra-Garazi) ovšem ukáží, že realizace severoirského modelu není – přinejmenším prozatím – v případě Baskicka možná; za třetí, je patrný posun strategie ETA, která od terorismu neopouští, ale je si vědomá, že to stačit nemůže. Vznikají tak politické strany na ETA přímo napojené, jako výše uvedená *Herri Batasuna* nebo *Strana baskické revoluce (EIA)*¹³⁴. Taktéž se ETA zasazuje o rozšíření tzv. „pouličního boje“ (*kale borroka*), tedy

¹²⁸ viz Strmiska 2001, str. 18

¹²⁹ tamtéž, str. 26

¹³⁰ viz Barša, Strmiska 1999, str. 197-8

¹³¹ citace převzata z Kunc 2000, str. 157

¹³² viz Strmiska 2001, str. 22

¹³³ tamtéž, str. 27

¹³⁴ tamtéž, str. 21

lokálního (mikro)terorismu, mající za cíl vytvářet ovzduší nejistoty a diskreditovat úřední moc¹³⁵.

A právě předposlední zmíněná proměna ETA je pro předmětnou analýzu nejdůležitější: jedná se o posouzení politických aspektů vývoje ETA, jakožto reprezentanta radikálního baskického nacionalismu. Zde již první poznámka platná jak pro Baskicko, tak pro Katalánsko a Galicii: je to právě existence nacionalistických stran, jakožto relevantních subjektů regionálních stranicko-politických soustav, jež je umožňuje pojímat jako skutečné systémy politických stran a nikoli jen jako regionální subsystémy, kde pouhé filiálky celošpanělských stran tvoří jejich nosné prvky¹³⁶. V případě Baskicka do tohoto modelu politická ETA (tedy politické strany vzniklé na její popud nebo alespoň jí podporující) bezesbytku zapadá, ale není mluvčím celé radikální levice, je řazena do kategorie „vlastenecká levice“ (izquierda abertzale)¹³⁷.

On je ostatně v prvních letech demokratického přechodu baskický stranický systém značně fragmentovaný, o přízeň se uchází kolem deseti radikálně levicových stran. Postupně dojde k stabilizaci systému a jako hlavní radikálně nacionalistická strana se bude profilovat právě HB, která bude získávat v baskických volbách vždy kolem 16-18% (kolem 10% dokonce v Navarře) až do její přeměny na stranu Batasuna v roce 2001, která stejně bude ve Španělsku zakázána od dva roky později. Stejně jako v případě Katalánska (viz výše), tedy i zde existuje relativně silná podpora radikálně nacionalistickému hnutí, podpora, která je zde navíc silnější než v předchozím případě a hlavně, jedná se o podporu politické odnože teroristické organizace, o čemž v případě Katalánska mluvit nemůžeme.

Na první pohled se tedy hrozba pro budoucnost nachází právě v Baskicku, ne s ohledem na násilnické akce, ty už se dějí, ale s ohledem na riziko, že by někdy podpora separatismu mohla přerůst únosnou mez¹³⁸. Navíc, srovnáme-li to s případem Katalánska, které dosáhlo již třetího Statutu autonomie, čímž dochází k plnění mnoha jeho nacionalistických přání, je baskický neúspěch s návrhem nové statutu varující. Španělská

¹³⁵ tamtéž, str. 29-30

¹³⁶ tamtéž, str. 34

¹³⁷ tamtéž, str. 35

¹³⁸ Výše jsme popsali, že v roce 1986 došlo k rozkolu v PNV a založení strany EA, byť nebyla zakázána, byť občas i s PNV (v baskických volbách roku 2005 byly v koalici) a jinými stranami spolupracuje, přesto explicitně prosazuje právo Basko na sebeurčení a její volební zisky jsou nemalé, musíme proto tuto stranu připočítat k celkovému součtu separatistických tendencí v Baskicku. A jako by to nestačilo, poslední otázkou je, zda v novém tisíciletí nezařadit i PNV mezi radikálně nacionalistické strany v Baskicku. Od Lizarraga-Garazi po plán Ibarrexe je posun této strany k independentismu zřejmý, je to podtrženo např. neochotou slavit dvacáté výročí Statutu z Gerniky, byť právě PNV byla celou dobu u moci a vytvářela tak současnou baskickou společnost v rámci španělské ústavy. Nezávislost Baskicka je jedna věc, ale idea tzv. Euskal Herrie (tedy spojení i s Navarrou a francouzskou částí Baskicka, kde mají nenacionalisté drtivou převahu) zůstane nadále pouhou utopií. – více viz de la Granja Sainz 2003, str. 327-330

vláda si je této problematiky konec konců vědoma, nicméně místo pokusu najít smírné řešení (tedy splnit určité baskické požadavky) se vydala radikální cestou, tedy zákazem politické a mediální podpory separatistických organizací¹³⁹.

¹³⁹ jedná se o tzv. Ley de Partidos (zákon o stranách), schválený 27. června 2002, která mj. znamenala zákaz činnosti pro Komunistickou stranu Španělska, baskické Euskal Herritarrok a Batasuna, a několik dalších. Text zákona viz http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/leyes_espa/lo_006_2002.pdf

Galície

Přechod k demokracii v galícijském regionu v mnohém kopíruje předchozí dva případy. Za prvé, volby z roku 1977 znamenají totální fiasko pro extrémně nacionalistické strany hlásající právo Galície na sebeurčení: Galícijský národně-lidový blok (BNPG), složený z komunisticko-nacionalistické Unie galícijského lidu (UPG) a Galícijským národně-lidovým shromážděním (ANPG) obdržel pouhé 2% voličských hlasů, o mnoho lépe nedopadne ani taktéž nacionalistická Socialistická strana Galície¹⁴⁰. Proč jsou ovšem tyto údaje natolik důležité? Mají přinejmenším dvě implikace pro účel této komparace: v první řadě, ani do třetice se nenaplnila obava, že po dlouhé Frankově diktatuře, která explicitně utlačovala jakékoli nekastilské tendence bude příhodná doba pro rozkvet separatistických tendencí minoritních národností; taktéž je důležité připomenout, že tyto volby se konaly před úplným dopsáním současné španělské ústavy, nacionalistické proudy tak neměly žádný či zcela marginální vliv na její podobu, což se může zdát paradoxní vzhledem k jejímu obsahu a dokládá doopravdy většinovou vůli Španělů po zachování jednoho, byť značně decentralizovaného státu.

Za druhé, i zde bude relativně brzy přijat tzv. statut autonomie, konkrétně v roce 1981. V článku 1.2¹⁴¹ se píše, že „autonomní region, skrze své demokratické instituce, si za hlavní cíl určuje ochranu galícijské identity a zájmů a podporu solidarity všech, kdo integrují galícijský národ“. Podobná formulace se nenachází ani v Katalánském, ani v Baskickém Statutu, zde má ovšem velmi důležitou implikaci: není to autonomie co ospravedlňuje specifickou identitu Galície, ale právě naopak, vlastní identita, která teprve onu autonomii legitimizuje. Proto je nutné uznat řadu vlastností galícijské identity, které existovaly již před autonomií a které ji logicky ovlivňují¹⁴². Jako kdyby na rozdíl od dvou ostatních regionů zde existoval strach o povahu galícijské identity, jakoby se tato nacházela teprve v procesu formování a opravdová síla galícijského nacionalismu by se teprve měla projevit v budoucnosti.

Spolu s ustanovením galícijského parlamentu a místní vlády (Xunta de Galicia) tak vznikne určitý právní rámec, na který budou muset existující nacionalismy adekvátně reagovat. Neboli, jinak řečeno, tyto nacionalismy striktně odmítaly možnosti dané

¹⁴⁰ viz Beramendi 1997, str. 70

¹⁴¹ Text galícijského Statutu viz <http://www.xunta.es/estatuto?lang=es>

¹⁴² viz Rodríguez-Arana Munoz 2001, str. 128

Ústavou, budoucnost Galície si představovaly jinak, ale jejich vize narazila na nezáměr neli nesouhlas většiny voličstva, stvrzeného totálním debaklem v oněch prvních svobodných volbách po Frankově smrti. Zbývalo tedy setrvat na svých radikálních pozicích a nikdy nevybřednout z zcela marginální existence nebo se postupně adaptovat na systém, tzn. prosazovat nacionalistické cíle v rámci platné ústavy.

Většina nacionalisticky zaměřených stran se samozřejmě vydala druhou cestou a srovnáme-li jejich volební výsledky na místní a národní úrovni v letech 1997-1996¹⁴³, lze vyvodit následující závěry: nacionalismus si v Galícii dokázal vytvořit jistou pozici, ovšem pouze na místní úrovni, kde např. v roce 1985 dosáhl na téměř 23%, na národní úrovni ani zisk kolem 13% všech odevzdaných hlasů v Galícii nestačil na více než dva poslanecké mandáty v španělském Kongresu (dolní komoře španělského parlamentu) v roce 1996; taktéž je z tabulky patrné jistá stabilizace galicijského stranického systému. Ten byl na konci 70. a v 80. letech značně fragmentován, což byl ostatně i logický důsledek znovunabyté demokracie a stranického pluralismu. Postupně ovšem dochází k zániku a slučování mnoha regionálních stran a v současnosti můžeme hovořit o jediné relevantní galicijské nacionalistické straně, která tvoří jakýsi protipól k dvěma největším stranám Španělska na celonárodní úrovni (jedná se o vládnoucí Socialisticko-dělnickou stranu Španělska PSOE a konzervativní lidovou stranu PP).

Jedná se o Galicijský nacionalistický blok (BNG), taktéž vzešlý ze sloučení mnoha menších stran, což mj. vysvětluje širokou škálu přítomných ideologií, jdoucích od marxismu-leninismu až po klasickou formu liberální demokracie¹⁴⁴, což z této strany činí spíše jakousi zastřešující volební platformu. Tato platforma pod tíhou volebních výsledků opouští požadavek právo Galície na sebeurčení, resp. se ho šalamounsky nezříká, pouze ho časově odkládá na zatím nespecifikovanou budoucnost. Toto vědomé, byť ne třeba dobrovolné opuštění separatistických tendencí, resp. jejich odložení na pozdější dobu není, jak jsme viděli, specialitou pouze současného galicijského nacionalismu, ale bylo a je přítomno v jisté míře u všech tří zkoumaných regionů a je zčásti odůvodněno tím, že „mocensko-politické dovršení projektu je za dané konfigurace dostupných zdrojů, vnitřních a vnějších podmínek prostě nemožné či jeví se jako příliš riskantní anebo případně dosažitelné pouze za neúměrně vysokou cenu¹⁴⁵“.

¹⁴³ tato tabulka viz Beramendi 1997, str. 73

¹⁴⁴ tamtéž, str. 74

¹⁴⁵ viz Barša, Strmiska 1990, str. 181

Místo toho se BNG zaměřuje na ostatní klasická témata nacionalismu, a sice socio-ekonomické a kulturní otázky, tzn. především ochranu místních obyvatel před hrozbami spojenými se vstupem na společný trh, získání fiskální autonomie a další prosazování jazykových požadavků¹⁴⁶. Tato nová taktika se každopádně vyplácí, galicijský nacionalismus, se pevně a natrvalo usadil ve španělském politickém systému¹⁴⁷.

Přesto ještě několik poznámek k BNG: její současná síla není pouze přesným vyjádřením nacionalistických tendencí v Galícii, je to hlavně reakce na mnohdy zkorumpovanou a klientelistickou politiku dvou hlavním španělských stran¹⁴⁸, je to tak jedna z posledních nadějí pro Galicijce, že jejich zem bude dobře spravována. Taktéž opuštění separatistických vizí neznamenal, že by BNG dokázal předložit jasnou a koherentní vizi pro budoucnost, s ohledem na vztah Galicie-Španělsko-Evropa. Zůstal u proklamování velkých principů, občas doprovázených konkrétními požadavky: uznání Galicie jako svébytný národ, transformaci EU na Evropu národů, ústavní zakotvení multinacionálního charakteru Španělska, transformace senátu na zástupce národů a regionů, větší fiskální autonomie, atd¹⁴⁹. Byť tedy v Galícii nikdy neexistovalo relevantní separatistické hnutí, tyto a jiné požadavky nejsou ničím jiným, než novu verzí federalistických tendencí, které vždy byly přítomny v Galícii.

Co se ideového obsahu současného galicijského nacionalismu (galleguismo) týká, je zde patrná hluboká transformace. Jak jsme viděli, jazyk převzal žezlo nejdůležitějšího ospravedlňování nacionalistických požadavků. Co se rasově zabarvených teorií týká, od těch se kategoricky upustilo, přičemž dnes stále častěji zaznívají i hlasy, jež odmítají keltský původ Galicijců. Místo toho je zrak upřen na kulturu (jejíž součástí je ostatně jazyk, ale nejen ten) a na nové politicko-ekonomické koncepce, kde proti sobě stojí explicitně socialistické vize a ty, které v této oblasti Španělsko vylučují a shodují se tedy občas s separatistickými formulacemi. A konečně, od „esencialistických“ vizí se přechází k vizím konstrukcionistickým¹⁵⁰.

¹⁴⁶ tamtéž, str. 75

¹⁴⁷ Dokládají to poslední volby: v roce 2005 místní, kde tato strana získala 18,7% hlasů a 13 poslaneckých míst z 75 celkem a celošpanělské volby z roku 2008, kde se získal pohyboval kolem 12% a znamenal opětovné získání 2 mandátů. – tyto a jiné volební výsledky viz např. www.wikipedia.org

¹⁴⁸ viz Garcia Rovira 2002, str. 167. Klientelismus spočívá na přímé vazbě mezi sociálními aktéry a veřejnými činiteli, což má za důsledek zastření rozdílu mezi státní a společenskou sférou. Veřejné statky jsou rozdělovány mezi privátní žadatele a lokální elity se pokouší využít státu ve svůj prospěch. Tato praxe se pak přenáší i na nadregionální tedy státní úroveň. – viz Dudek c2005, str. 19-21

¹⁴⁹ Viz Garcia Rovira 2002, str. 168

¹⁵⁰ viz Fernández de Rota 2005, str. 30-1

Souhrnný pohled na soudobou problematiku španělských regionálních stran a stranických systémů

Závěrem tedy již zbývá pouze provést teoretickou analýzu španělského stranického systému a etnicko-regionálních stran, jakožto finální komparaci soudobých španělských periferních nacionalismů, neboť to jsou právě politické strany, jež reprezentují vůli voličstva a jsou hlavními aktéry identitární mobilizace, případně zjištěné rozdíly či podobnosti nám tedy mohou napovědět více o celkovém směřování těchto nacionalismů.

Chtěli-li bychom určitým způsobem definovat etnicko-regionální strany, lze je „nejlépe vymezit jako politické strany, jejichž volební a legitimační potenciál je založen především na identitární mobilizaci periferního etnicko-teritoriálního společenství substátního charakteru¹⁵¹“. Regionální a etnická strana tak není totéž, etnické strany mohou, ale nemusí být regionálními stranami – a naopak. Přesto dosavadní zkušenosti ukazují, že není příliš vhodné klást přehnaný důraz na přísné rozlišování mezi regionalismem, autonomismem a různými formami nestátního nacionalismu, neboť se tyto momenty často prolínají a vrství¹⁵², což jen dokazuje jedno z prvních východisek této práce, a sice, že fenomény regionalismu a nacionalismu jsou v případě Španělska neoddělitelné.

I v rámci předchozí definice je pak nutno rozlišovat, přičemž základním dělicím prvkem je bezesporu systémovost či antisystémovost stran s tím, že jediné relevantní antisystémové strany se nacházejí v Baskicku (např. HB) a naopak, katalánská Konvergence a Jednota a baskická PNV jsou nejen stranami systémovými, ale dokonce mající zkušenost s podílem na exekutivní moci. Další schéma nabízí rozlišení na protekcionistické, autonomistické, národně-federalistické a proevropsky federalistické strany¹⁵³. K tomu několik poznámek: první příklad reprezentuje nejvíce umírněné strany, jež chtějí pouze zachovat jedinečnost jimi reprezentovaného etnika, i za ceny pozitivní diskriminace. To, že podobné strany ve Španělsku nenacházíme není překvapením, jen to potvrzuje výše zdůrazněnou tezi, že o problematiku (z)neuznání v tomto případě opravdu nejde. Druhý typ stran je naopak ve Španělsku hojně přítomný, např. Demokratická konvergence Katalánska nebo PNV, ale nutno připomenout, že podobné strany berou

¹⁵¹ viz Barša, Strmiska 1999, str. 207 – Touto definicí se dostáváme zpět k pojmu identitární mobilizace, jež, jak uvidíme, hraje u španělských periferních nacionalismů ústřední role.

¹⁵² Viz Strmiska 2003, str. 11

¹⁵³ viz Barša, Strmiska 1999, str. 208-9

autonomii pouze jako mezistupeň před nyní nedosažitelnou nezávislostí. Třetí typ stran se pak v současné Evropě prakticky nevyskytuje s ohledem na typ čtvrtý, neboť pokud už voláme po federativním uspořádání, je snazší to prosazovat v rámci projektu Evropy národů, ať už máme vůli státní útvary zachovat coby určité mezičlánky či nikoli, jako v případě ERC.

Vidíme, že různé španělské etnicko-regionální strany zapadají do různých kategorií stran a nejinak je tomu i v případě typologie regionálních stranických soustav¹⁵⁴, kdy, dle rozlišení K. von Beymeho, Katalánsko spadá do tzv. diferencovaného regionálního stranického systému, Baskicko do modelu hegemonie jedné (regionální) všelidové strany a Galície do modelu dominance (celo)národních stran, soutěžících se stranou příslušné minority¹⁵⁵. Proč ovšem je tato typologie důležitá pro předmět této komparace? Právě proto, že z hlediska identitární mobilizace je zřejmé, že pouze případ Katalánska a Baskicka, tedy přítomnost diferencovaného regionálního stranického systému nebo regionální hegemonické strany, ukazuje na pokročilou institucionalizaci národotvorného hnutí, což jen dokazuje, jak již bylo řečeno, že Galície tvoří jen jakéhosi chudého příbuzného pro zbylé dvě historické národnosti Španělska, byť popsany nedávný vzestup BNG přeci jen radikálně přeměnil strukturu galicijské stranicko-politické soutěže z bipolární na tripolární¹⁵⁶. Příčiny toho, že galicijský model nepatří k zralým regionálním stranickým systémům lze hledat ve faktu, že byť stejně jako v případě Katalánska a Baskicka i zde bylo utváření a profilování regionální soustavy spjato s důležitou konfliktní linií oddělující centralistické a nacionalistické strany, tak míra fragmentace nacionalistického tábora a některé zvláštní rysy galicijského etnonacionalismu umenšily politický potenciál regionálních stran¹⁵⁷. Taktéž je nutné připomenout, že celkově je galicijský nacionalismus ranějšího data, nemá ani tak významnou historii, na kterou by mohl navazovat¹⁵⁸, lze tedy předpokládat, že identitární mobilizace nedosáhla svého vrcholu a budoucí vývoj galicijského nacionalismu je tak otevřený, přičemž další

¹⁵⁴ další rozlišení, jenž poukazuje na nejednotnost regionálních stranických systémů historických národností Španělska je např. to, které bere v potaz počet relevantních stran – obdoba dvoustranického systému v Katalánska, umírněný multipartismus v Galície a extrémní multipartismus v Baskicka – nebo koaliční potenciál nacionalistických stran – regionálně-nacionalistická většina u Katalánska a Baskicka a regionálně-nacionalistická menšina u Galície – viz Barša, Strmiska 1999, str. 217-8

¹⁵⁵ viz Strmiska 2003, str. 32-3

¹⁵⁶ viz Barša, Strmiska 1999, str. 219

¹⁵⁷ viz Strmiska 2003, str. 90

¹⁵⁸ někteří dokonce mluví o historickém „institucionálním politickém deficitu“, jelikož dřívější zařazení Galície do kastilského područí a nedostatek historické zkušenosti s vlastní vládou předem zamezily vývoji koherentní identity regionální solidarity – viz Dudek c2005, str. 47

posilování BNG by nebylo překvapující, i s ohledem na relativně umírněnou formu tohoto nacionalismu, což již vyšlo a může nadále zvyšovat jeho atraktivitu.

Celkově nelze španělské nacionalistické strany chápat jako nezodpovědné, popř. antisystémové, nýbrž jako logická konsekvence ustanovení státu autonomií a jako nástroj zprostředkovávání dialogu v rámci konfliktu centrum-periférie. To, že se nejedná o strany nezodpovědné, nýbrž naopak důležité pro státopornou činnost i přes jejich relativní bezvýznamnost na celošpanělské úrovni (kde, globálně vzato, získávají regionální formace kolem 10% odevzdaných hlasů i poslaneckých křesel¹⁵⁹) nejlépe dokládá fakt podílu Konvergence a Jednoty nebo PNV na státní exekutivě během posledních let, jakožto koaliční partner nebo ve formě podpory menšinové vlády. Tato situace byla samozřejmě umocněna relativně vyrovnaným poměrem sil mezi dvěma hlavními stranami PP a PSOE a byť se nedá hovořit o tom, že by se takto regionální strany konstituovaly jako jakési třetí síly na celostátní úrovni, fakt, že okusily moc jistě může být významným momentem nejen pro další vývoj španělské stranicko-politické soustavy, ale taktéž pro umírňující vliv na nacionalistické aspirace.

Přesto, „přibližně dvě desítky substátních politických stran představují v regionální rovině parlamentní strany a zhruba třetina z nich je s to víceméně pravidelně získávat zastoupení i v celošpanělském parlamentu“. Ne všechny jsou nositelkami jasně vymezeného národoporného projektu, ale všechny využívají identitární mobilizace¹⁶⁰. To zajisté představuje pro Španělsko problém, dokonce můžeme hovořit o ohrožení jeho integrity, alespoň co se týká výsadního postavení centrální vlády. Budoucí vývoj je tak nejistý, ovšem ona identitární mobilizace bude dále hrát klíčovou roli. Konec konců uznání multinacionálního charakteru Španělska, jakožto jednoho z nejdůležitějších nacionalistických požadavků jde tímto směrem.

¹⁵⁹ tamtéž, str. 42

¹⁶⁰ viz Barša, Strmiska 1999, str. 220

Závěrem

V analýze španělských periferních nacionalismů se tak dostáváme k závěru: bylo-li jedním ze záměrů zjistit důvody jejich přetrvávání v moderní éře, zdá se, že jsme o krok blíže tuto problematiku osvětlit a poukázat na specificky španělské atributy nacionalistických hnutí. V první řadě je nutno vyzdvihnout vliv historie těchto nacionalismů na současnost, stejně jako celkový dějinný vývoj španělského regionalismu. Obzvlášť v tomto případě nemůžeme chápat současnou problematiku, aniž bychom stále měli na mysli dějinné předpoklady, jež kdysi dávno španělské nacionalismy podnítily a stále je dnes zásobují novou energií. Nejde tedy jen o to, že Baskicko, Katalánsko a Galicie měly odjakživa odlišnou identitu, nýbrž i to, že toto separátní bytí se dočkalo i brzké politizace, a hlavně období Druhé republiky určilo trendy i pro nové tisíciletí. Provádíme-li komparaci, lze podotknout, že přes veškeré odlišnosti v historii, kultuře a ekonomickém postavení byly španělské nacionalismy v minulosti hnány stejnou touhou; touhou po uznání, po zachování vlastní svébytnosti, po získání regionálních politických práv. Tato touha byla umocněna doopravdy separátní identitou těchto regionů, přičemž vlastní jazyk je toho nejlepším důkazem.

Francova diktatura znamená přísný centralismus, uhašení veškerých nacionalistických požadavků a důrazné potírání téhož. Demokratický přechod tak s sebou přináší hrozbu zrození silných secesionistických hnutí, krom organizace ETA, vzniklé již za období Francova režimu a jejíž podpora u baskické veřejnosti nikdy nedosáhne alarmujících čísel se tak ovšem nestane. Je to samozřejmě způsobeno i tím, že nová ústava a následně přijaté zákony naváží na to nejlepší co kdy španělský regionalismus zavedl a dnes tato země představuje jeden z nejvíce decentralizovaných evropských nefederálních států.

Jak si tedy stojí španělské periferní nacionalismy dnes, jsou si nadále podobné či je již patrný odlišný vývoj a kam je lze vůbec zařadit? Lze vyvodit následující závěry: ve všech třech regionech je nacionalismus nadále velmi aktivně přítomen, důkazem budiž jeho institucionalizace v podobě silných regionálně-nacionalistických stran; existuje nadále mnoho faktorů, jež tomuto nacionalismu propůjčují tak silnou pozici: od výše zmíněné touhy po vlastní identitě a kulturně-jazykových odlišností až po regionálně podmíněné

ekonomické rozdíly. Byť jsem tedy za úvodem napsal, že nelze španělské periferní nacionalismy zařadit do určitého teoretického rámce, tyto podobnosti mluví opačně, jako kdyby dávaly za pravdu Schwartzovu odůvodnění pro přetrvávající regionalismus: rozdíly mezi různými teritoriálními entitami jsou samozřejmě způsobené především demografickými, politickými a ekonomickými faktory, stejně jakožto různými z toho vyplývajícími životními styly. Ale je nutné i připočíst mentální stavy, formu jakou vidíme realitu skrze regionální rámec. Důležitá je existence skupinového povědomí, pomocí kterého jedinci vyjadřují svojí regionální identitu, uznávající tak své odlišné rysy a specifické zájmy. A konečně je regionalismus produktem politického vedení, resp. těch politických akcí, která zvýrazňují teritoriální rozdělení¹⁶¹.

Ovšem, přeci jen lze spatřit určité odlišnosti v současném vývoji: Katalánsko se profilovalo jako nejpragmatičtější region, jenž byl schopen dosáhnout značných ústupků na centrální vládě. Těsně v závěsu za ním, co účinnosti své politiky, se nachází Baskicko, jenž ovšem reprezentuje nejradikálnější a nejpopulističtější proud, a to nejen kvůli existenci ETA, ale taktéž vzhledem k současné politice PNV. Galicijský nacionalismus se pak profiluje jako nejvíce umírněný, což může být způsobeno jak jeho ekonomickým postavením, tak relativní nezkušeností s nacionalistickou politikou, přičemž současné diskuze na toto téma jsou především akademického rázu.

Přesto nemám pocit, že by se tímto dokázalo uspokojivě vysvětlit ono silné, regionální a tedy nacionalistické cítění většiny obyvatel Baskicka, Katalánska a Galície. Poslední část kapitoly věnované soudobému galicijskému nacionalismu nám může poskytnout možnou odpověď, rozeberme tedy důkladněji onen posun od esencialismu ke konstrukcionismu. Esencialistická teorie, neboli přirozená podstata národa, posuzovala etnicitu pomocí objektivních dat nebo reprezentací nepolitických realit, jež utvářely přirozený základ skupiny jednotlivců¹⁶². Etnická skupina byla posuzována jako do sebe uzavřená entita, pro jejíž identitu byla prvořadá její domnělá podstata (esence), její niterný obsah. Jednalo se tedy o jakýsi etnický determinismus, proti kterému stojí nynější konstrukcionistické teorie, pro než jsou důležitějšími vztahy určité etnické skupiny k ostatním. Skupinová identita je tak definována v opozici vůči znakům, jimiž se odlišují jiné skupiny, jedná se o protiklad my/oni. Etnické skupiny jsou tak kontaktem s příslušníky jiných etnik v jistém smyslu vytvářeny, jejich identita je definována tím, čím nejsou¹⁶³.

¹⁶¹ viz Lopéz-Aranguren 1983, str. 23

¹⁶² viz Fernández de Rota 2005, str. 39

¹⁶³ viz Barša, Strmiska 1999, str. 67

Ve stejném duchu nemůžeme již pohlížet na nacionalismus jako na nutné politické vyjádření národa, který je objektivně definován svojí etnicitou, ale naopak je to nacionalismus, jenž v určitých sociálních kontextech a při příznivé politické konstelaci eventuelně produkuje národní identitu, tedy, že jsou to nacionalistická hnutí, jež vytvářejí vlastní realitu, na niž se dovolávají¹⁶⁴. Etnicita je vynalézaná a konstruovaná a vedle čistě instrumentálních funkcí plní i specificky existenciální funkce – odpovídá na touhu po „ukotvení v éře všeobecné mobility, přechodnosti a anonymity¹⁶⁵“.

Španělské nacionalismy jsou tedy do jisté míry konstruované nejen proto, aby hájily zájmy určité národnosti, aby příslušníkům této národnosti poskytovaly opěrný bod, ale ve velké míře jsou konstruované s ohledem na jeden univerzální aspekt všech nacionalismů, jemuž se ve španělském kontextu analýzy příliš nevěnují, a sice aspekt mocenský. Neboli, v nacionalismech byl a je spatřován politický nástroj využívaný elitami k uchopení moci a jejímu udržení, v tomto případě k uchopení moci na regionální úrovni¹⁶⁶. Konec konců, „touha po moci patří vedle potřeby identity a strachu ze smrti k antropologickým konstantám národotvorného procesu, na který je proto zapotřebí pohlížet také (...) jako na zápas o politickou moc¹⁶⁷“.

A z opačného hlediska, je to právě deficit periferního postavení španělských nacionalismů z mocenského hlediska, jenž je nutí k silné identitární mobilizaci, tvorbě a politizaci nosné, silné a dostatečně odlišné identity, „která jediná může odpovídajícím způsobem ospravedlnit jejich nárok na utvoření vlastní, oddělené národní společnosti, respektive politicko-teritoriálního systému¹⁶⁸“. A míra této odlišné totožnosti je nesmírně důležitá, neboť podmiňuje interakci centra s periferií a to i z hlediska mocensko-politického. Neboli, je-li vlastní identita určité národnostní menšiny dostatečně silná¹⁶⁹,

¹⁶⁴ viz Fernández de Rota 2005, str. 40

¹⁶⁵ viz Barša, Strmiska 1999, str. 71

¹⁶⁶ viz Molina Aparicio 2005, str. 54-5

¹⁶⁷ viz Barša, Strmiska 1999, str. 200. To, že španělská identitární krize se v prvé řadě odehrává na úrovni politických elit a médií dokládají i novější průzkumy veřejného mínění mezi španělskými občany: např. obyvatelé Extremadury se cítí být méně Španěly než Katalánci, 20% Katalánců se cítí být více Španěly, kdežto pouhých 16% se cítí být výlučně Katalánci. K podobným, byť pro nacionalisty příznivějším číslům docházíme i v případě Baskicka (Balfour 2007), str. 3-4). K tomu lze jen dodat, že hlavně v současnosti začínají hrát velkou úlohu přistěhovalci, kteří samozřejmě žádné regionální vědomí nemají, což jen posiluje u politických elit nutnost identitární mobilizace.

¹⁶⁸ tamtéž, str. 188

¹⁶⁹ K nárůstu pocitu existence odlišné identity u obyvatel určité pospolitosti může paradoxně přispět i ryze negativní událost, jakou bezesporu je ekologická katastrofa. V listopadu 2002 se u galicijských břehů potopil řecký tanker a do moře vypustil na 30,000 tun ropy, která zničila 376 pláží a zruinovala mnoho galicijských rodin, pracujících v rybářském průmyslu. Galicijci se dokázali exemplárně semknout, tisíce dobrovolníků pracovalo na vyčištění břehů, vzniklo opravdové sociální hnutí, známé jako „Nunca Máis“ (Nikdy Více), které mj. mnohokrát protestovalo proti laxnosti centrální vlády v této otázce, přičemž to byl právě BNG, který se velmi angažoval v tomto hnutí a tedy i celkové obnově Galicie, což mu zajistilo mnoho nových

může být využita k umocnění rezistence vůči centru tím, že bude delegitimizovat současné politicko-teritoriální, ale i sociokulturní uspořádání, což může vyústit i v otevřenou či skrytou hrozbu secese.

Samozřejmě, že ne každá rezistence periférie vůči centru představuje zároveň národotvorné hnutí, nemusí se jednat o radikální zpochybnění etablovaného kulturního, teritoriálního a politického uspořádání, centrum bude ovšem vždy vystaveno zkoušce¹⁷⁰. Napsali-li jsme li tedy výše, že o problematice (z)neuznání nemůže být v současném Španělsku řeč, nic to nemění na faktu, že zde máme položeny argumenty, jež nám pomáhají pochopit proč se na jedné straně španělské periferní nacionalismy snaží vyhrotilit identitární mobilizaci a proč se na druhé straně Madrid snaží těmito činům alespoň do jisté míry vzdorovat. Chtělo by se říct, že oba kroky jsou logické a měly by být přítomny v každém multietnickém či multinacionálním státě.

Logické jsou proto, že „regiony jsou entitami méně přechodnými a národy bytostmi méně konečnými než se obvykle domníváme¹⁷¹“. Neboť historie je protkána momenty, kdy se regiony sdružily ve vyšší celek, platí to ovšem i opačně. Veškeré separatistické či naopak centralistické tendence španělských nacionalismů tak nejsou ničím jiným, nežli adekvátním politickým vyjádřením snahy uchovat si odlišnou identitu. Druhá část názvu této práce je tedy lehce zavádějící. V případě španělských nacionalismů se nejedná o nebezpečný separatismus; byť ETA neutuchává ve svých teroristických akcích; byť i umírněná část baskických nacionalistů ideu nezávislosti zcela nezavrhuje; byť katalánští nacionalisté neustále stupňují své autonomistické požadavky a jejich radikální odnož je přinejmenším relevantní regionální silou, ne-li rovnou silou s vzestupnou tendencí; byť galicijský nacionalismus je umírněný jen z ryze pragmatických důvodů a navíc jeho nezralost nechává budoucnost otevřenou. Nejedná se ani o ideál evropského regionalismu; byť je podpora EU silná napříč celým Španělskem; byť je evropská regionální politika artikulována i s ohledem na španělské regiony; byť ve zpětné vazbě španělské regiony ukazují na nezbytnost dalšího rozvoje této regionální politiky a sami naznačují jakým směrem by se tento vývoj měl vydat.

Španělské nacionalismy se hlavně snaží o zachování vlastní identity, ať již s ohledem na existenciální opěrný bod, který mohou svým příslušníkům nabídnout a jehož

voličských hlasů. (Dudek c2005, str. 48-9) Tato katastrofa tedy v jistém smyslu znamenala posílení galicijského nacionalismu nejen s ohledem na BNG, ale hlavně proto, že slogan *Nunca Más*, původně myšlený čistě ekologicky, hraje dnes velkou politickou roli v životě Galicie, jako kdyby jakákoli křivda na Galicijcích spáchaná se neměla již nikdy více opakovat.

¹⁷⁰ viz Barša, Strmiska 1999, str. 189

¹⁷¹ viz Ramón Lasuén 1986, str. 12

význam stoupá spolu s rostoucí globalizací¹⁷², nebo s ohledem na mocenské zájmy vlastních elit, přičemž rámec, v němž k tomuto zachování dojde, je až druhotný. Je tak pouze na Španělsku nadále vyvolávat dojem, že si tuto identitu nejlépe uchovají v rámci jednotného státu.

¹⁷² k otázce vlivu globalizace na španělské nacionalismy, resp. na národnostní identitu se zajímavě vyjadřují některé současné postmodernistické teorie, jež dekonstruuji národní identity s tím, že tradiční pohlížení nereflektuje fragmentovanou, hybridní a ambivalentní přirozenost identit. I v tomto případě jsou tak identity viděny jako strategické konstrukce, jež podléhají neustálému zpochybňování. Globalizace, která s sebou přinesla dekolonizaci, imigraci, a kulturní transmisi prefabrikované identity pod dohledem americký vlastněného mezinárodního kapitálu. Vidíme tak ve stejné době zrod unikulturního konsumerismu jdoucího skrze hranice a multikulturní společnosti v rámci postnacionálních států. Vojenská, ekonomická a technologická globalizace taktéž podkopává suverenitu tradičního státu tím, že tento se čím dál tím více zapojuje do nadnárodní spolupráce, např. v rámci EU. Na druhé straně tento proces umožnil reprezentaci nových politických aktérů na substátní úrovni, vzestup různých kultur a jazyků a stimuloval protistátně vedenou rezistenci národních identit (Balfour 2007, str. 11).

Seznam literatury

- Alcalá, C., Claves históricas del independentismo catalán, Madrid: Grafite, 2006
- Alonso, F., Por qué luchamos los vascos, Tafalla: Txalaparta, 2004
- Anguera, P., Catalunya en la Espana Contemporánea, Lleida: Milenio, 2006
- Balfour, S., Quiroga, A., The Reinvention of Spain. Nation and Identity since Democracy, Oxford University Press, 2007
- Barša, P., Strmiska, M., Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva, Brno: CDK, 1999
- Beramendi, J., El nacionalismo gallego, Madrid: Arco Libros, 1997
- Casassas Ymbert, J. (ed), Catalunya y la Espana plural: discursos políticos del siglo XX, Barcelona: Aurea, 2006
- Cierva, R. de la, Hijos de la gloria y la mentira: historia de los vascos entre Espana y la Antiespana, Tomo 3, Madrid: Fénix, 2005
- Closa, C. (ed.), La europeización del sistema político español, Madrid: ISTMO, 2001
- Cucó, A., Romero, J., Farinós, J. (eds), La organización territorial del estado: Espana en Europa: un análisis comparado, Universitat de Valencia, 2002
- Dudek, C.M., EU accession and Spanish regional development: winners and losers, Bruxelles: P.I.E.-Peter Lang, c2005
- Fernández de Rota, J.A., Nacionalismo, cultura y tradición, Anthropos, 2005
- Ferrando, M.G., Regionalismo y autonomías en Espana 1976-1979, Madrid: CIS, 1982

- Garcia Rovira, A. M. (ed), España, nación de naciones?, Madrid: Marcial Pons Historia, 2002
- Guereña, J.-L., Morales Muñoz, M. (eds), Los nacionalismos en la España contemporánea: ideologías, movimientos y símbolos, Málaga, 2006
- Granja Sainz, J.L. de la, El nacionalismo vasco: un siglo de historia, Madrid: Editorial Tecnos, 1995
- Granja Sainz, J.L. de la, El siglo de Euskadi: el nacionalismo vasco en la España del siglo XX, Madrid: Tecnos, 2003
- Granja Sainz, J.L. de la, Beramendi, J., Anguera, P. (eds), La España de los nacionalismos y las autonomías, Madrid: Síntesis, 2003
- Hernández Lafuente, A., Autonomía e integración en la Segunda República, Madrid: Encuentro, 1980
- Heywood, P., The government and politics of Spain, Basingstoke: Macmillan, 1995
- Kunc, J., Stranické systémy v re/konstrukci, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000
- Lluch, M.C., Kabatek, J. (eds), Política lingüística, sociología del lenguaje e ideología desde la Transición hasta la actualidad, Madrid: Vervuert, 2006
- López-Aranguren, E., La conciencia regional en el proceso autonómico Español, Madrid: CIS, 1983
- Molina Aparicio, F., La tierra del martirio español: el País Vasco y España en el siglo del nacionalismo, Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2005
- Ramón Lasuén, J., El Estado multi-regional. España descentrada, Madrid: Alianza Editorial, 1986

- Rodríguez-Arana Munoz, J., Autonomías y nacionalismo, Universidade Da Coruna, 2001
- Strmiska, M., Regionální strany a stranické systémy: Španělsko, Itálie, Velká Británie a Severní Irsko, Brno: CDK, 1998
- Strmiska, M., Smrtonosné vlastenectví: etnicko-politický terorismus v Baskicku a Quebecu, Brno: MU, 2001
- Strmiska, M., Katalánské politické strany a regionální stranicko-politický systém v letech 1977-2002, Brno: AP, 2003
- Varios autores (sborník bez editora), La integración europea y la transición política en España, Madrid: FAES, 2003

Internetové odkazy:

<http://www.gencat.net/generalitat/cas/estatut/index.htm>

http://www.nuevoestatutodeeuskadi.net/docs/estatutovasco_cas.pdf

<http://www.xunta.es/estatuto?lang=es>

<http://www.wikipedia.org>

Resumé

Španělsko není tvořeno pouze jedním národem, nýbrž se jedná o tzv. multinacionální stát, jenž je tedy logickou domovinou mnoha nacionalismů a s nimi spojených problémů.

V první části této práce se věnuji historickým příčinám vzniku těchto nacionalismů u Baskicka, Katalánska a Galicie. Mezi ně patří španělská regionalistická tradice, přičemž každý z těchto regionů sází i na vlastní, jedinečné vlastnosti, ať už ekonomická síla, jazyk, kultura a historická zkušenost s vlastní vládou u Katalánska, odlišná „rasa“ a vábivá mytologie u Basků nebo opět jazyková a kulturní svébytnost u Galícijských, podepřena keltským původem.

V druhé části se věnuji přechodu k demokracii z nacionalistického hlediska: španělská ústava z roku 1978 umožnila decentralizaci a vybudování tzv. státu autonomií, což nacionalismy částečně uspokojuje, objevují se ovšem problémy nové.

Ve třetí části se věnuji nacionalismům ze stranického hlediska: ve všech třech zmíněných regionech existují umírněně nacionalistické proudy, jež tvoří jednu z nejsilnějších regionálních stran, byť jejich umírněnost je čistě pragmatická a byť v případě Katalánska a hlavně Baskicka existují i relevantní radikálně nacionalistické strany.

V závěru hájím tezi, že přes veškeré historické a ideologické příčiny vzniku nacionalismů je hlavní vysvětlení jejich trvalé existence nutno hledat v elitami nastoleném procesu identitární mobilizace, jenž má sloužit jak k hájení zájmů prostých občanů tak i jejich mocenských pozic.

Abstract

Spain is not composed with only one nation, it is indeed a multinational state, which is thus logically homeland for many nationalisms and nationalism-related problems.

First, I analyze the historical causes of the emergence of nationalisms in the Basque country, Catalonia and Galicia. These causes are the regionalistic tradition of Spain combined with proper attributes of each of these regions, such as economical power, different language and culture and historical experience with self government in the case of Catalonia, distinct „race“ and attractive mythology in the case of the Basque country and again, proper language and culture in the case of Galicia, accentuated with their Celtic origins.

Second, I analyze the democratic transition from a nationalistic point of view: the constitution of 1978 permitted a strong decentralization and the construction of a state of autonomies. That gave a relative satisfaction to nationalisms but new problems are appearing.

Third, I consider nationalisms within the framework of parties and party systems: each of the three regions has a moderate nationalistic party, which is often dominant in its respective region, but their moderate character is often a pragmatic one, moreover Catalonia and especially the Basque country have relevant radical parties.

As a conclusion, I defend the thesis, that despite all the historical and ideological causes of the emergence of nationalisms, the real explanation of their durable existence has to be found in elites' directed process of identity mobilization, which has to serve both common people and their power interests.